

KULTÚRA

ROČNÍK IX. – č. 16

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

18. OKTÓBRA 2006

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Snímka: Timotej Križka

Ešte stále neprebolela udalosť, keď sme si ako študenti v tichosti zapli čiernu stužku na kabáty na pamiatku veľmi smutnej udalosti, ktorá sa stala v Šuranoch, keď na prvé vianočné sviatky vychádzali ľudia na konci bohoslužieb a spievali slovenskú náboženskú pieseň „Bože, čos ráčil...“

Priam pri východe z kostola maďarskí žandári začali do nich strieľať ako bez rozumu, zasiahli niektorých ľudí a usmrtili 15 ročné dievčatko.

Šurany ako odstúpené územie vtedy patrili prvý rok Maďarsku. Doma, na Slovensku, zaplakal národ so svojimi básnikmi a mládežou. Už nešiel Bjornson, ten by bol smútil s nami. Nik nešiel do ulíc, nik nebil Maďarov, nebolo to zvykom v slovenskom národe. Krátko nato vyleteli maďarské lietadlá - bez vypovedania vojny alebo konfliktu ponad Spišskú Novú Ves a začali z ničoho nič bombardovať - ľudí na ulici, na trhovisku, deti, boli ich desiatky. Nikto v Európe sa tým nezaoberal, Maďari mali dosť grófov vo výsostnej fašistickej politike. A naši historici zabudli na všetko. My, čo sme mali rodine korene v odstúpenom území (z čisto slovenských dedín) zväčša po rodičoch, sme sa smutne zvalili s príbuznými, ktorým Maďarsko pozatváralo slov. gymnáziá a cez hranice načierno - zbití, utekali na Slovensko, kde im minist. školstva a príbuzní pomohli doštudovať.

Bolesť ešte neprebolela, prešiel front. Naša rodina mala za sebou jednu trojročnú kapitolu, v ktorej s rizikom vlastného života nevedela odoprieť pomoc prenasledovaným Židom a celé tri roky sa podelila so všetkým, aby spoločne všetko prežili. Tak sa vytvorilo krásne duchovné príbuzenstvo a v duchu Toho, ktorý

nám dal tento zázrak prežiť a silu, spolu sme žili veľmi blízko ďalej...

V r. 1945, po príchode frontu som šla po bratislavskej ulici už ako vysokoškoláčka, keď som stretla nášho prof. náboženstva ešte z Uršulínskeho kláštora, dekana Dómu sv. Martina prof. Augustína Zuzáka. Zastavil sa pri mne a povedal mi: „U nás pri Dóme orga-

**ANNA BANDŽÁKOVÁ -
KUCHÁROVÁ**

nizujeme Farskú radu na pomoc Maďarom a Nemcom, ktorí majú zastavené stravné lístky, musia opúšťať svoje domovy a ženú ich do Petržalky, do nejakého tábora. Oslovil som už prof. Dr. Čárskeho za lekárov, p. Dobiáša za obchodníkov (mal obchod v starej tržnici), p. Dorosěního za remeselníkov, ty by si sa mohla zúčastniť za vysokoškolákov a ešte prídu ďalší. Začína nám chodiť pomoc amerických katolíkov, sestričky na Kapitulskej to budú rozdávať. P. Dobiáš už poslal dve vrecia múky. dve vrecia cukru a iné veci. Prof. Boudová (pamätáte si, koľkí z nás, i naše deti, sme k nej chodili roky — a nie za tisícové odmeny!) nám začala viesť korešpondenciu ako prof. angličtiny a francúzštiny.“

Každý človek je môj blížny

Tak sme sa začali schádzať na Kapitulskej fare. Boli nám pridelené ulice. Ja som dostala Františkánske nám., Františkánsku ul. a Vydricu. V každej maďarskej a nemeckej rodine sme kládli tieto otázky:

1. Chcete tu zostať? Iste ste sa správali lojálne. Pôjdete za p. dekanom Pozdechom do Blumentálu, je poslancom za Demokratickú stranu, my vám dáme lístok.

2. Ak potrebujete šatstvo, potraviny, pôjdete na Kapitluskú ul. atď.

Ani na minútu som nezaváhala, išla som i za našimi známymi, bývalými susedmi, tak, ako som to hovorila r. 1991 a 1992 redaktor-kám Uj szó a Nap-u, vtedy ešte v maďarčine, keď mi bolo udelené vyznamenanie za činnosť počas vojny, hoci som vtedy vedela ja i celá naša rodina, že naša činnosť bude odmenená až na inom mieste, nie na tomto svete.

A dnes, pre pár hlúpych slov, možno pod vplyvom pohárikov, sa urážky riešia na veľkých a drahých zasadaniach, z ktorých výnosy by mohli ísť na dôležitejšie veci. Koľko peňazí bolo „prelietaných“! Pre výstrelky najatých chuligánov!

A pritom na maďarský transparent, na ktorom nám sľubujú, že budeme znovu ich otrokmi, naši politici ani nezareagovali.

Médiá v posledných týždňoch nezvyčajným spôsobom propagujú dve manželské dvojice: Mojsějovcov a Flašíkovcov. Na prvý pohľad tieto dvojice nemajú mnoho spoločné. Manželia z Pereša i pár Flašík-Beňová sa chcú prezentovať ako schopné, podnikavé páry, ktoré využili všetky možnosti liberálneho trhového hospodárstva v demokratickom spoločenskom systéme a vedeli zakrátko nahromadiť na slovenské pomery pozoruhodné bohatstvo. I jedni, i druhí sa radi obklopujú luxusom, aj keď košický pár sa riadi skôr prvkami orientálneho vkusu, a Flašíkovci sa usilujú prezentovať ako vyznavači modernej kozmopolitnej estetiky.

Oba páry sa rady obklopujú drahými predmetmi, ale usilujú sa vzbudzovať aj dojem, že majú sociálne ctenie. Flašíkovci sa „veľkoryso“ vzdávajú televíznej výhry, Mojsějovci prezentujú materiálnu podporu napr. letného detského tábora.

Možno mať nekonečné výhrady k seba prezentácii mojsějovského či flašíkovského obrazu života, no jedno im nemožno uprieť: sú príkladom dvoch foriem novozobohatlíkov, ktorí si iba ťažko spomínajú na každo-

Dvojice

TEODOR KRIŽKA

denné starosti väčšiny obyvateľa Slovenska. Asi dlho bude symbolom paródie humanizmu výrok Braňa Mojsėja, že on veru má sociálne ctenie, preto tak veľmi cíti sám so sebou!

Bonmot za milión!

Skutky Flašíkovcov sa tým mojsějovským vymykajú azda len vonkajšou pozlátkou. Obaja Flašíkovci sa roky motali okolo ľavicového Smeru-Sociálnej demokracie, hoci výrokmi i konaním by pokojne ladili s pôsobením Ivana Mikloša. Zjavné to je najmä po víťazných voľbách, keď sa pani Beňová-Flašíková, pravdepodobne iba hovorkyňa svojho manžela, čoraz viac transparentne prezentuje svoju svetobčianskosť odkláňajúcu sa od „smeru“ k potrebám slovenskej krajiny a slovenského človeka.

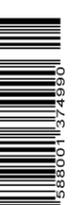
Vykorenenosť oboch párov, ktorú spoločne nazývajú odvahu, je varovným príkladom, o aké Slovensko ide majetným ľudom. Buď sa chcú objedať materiálnym blahom a umelo manažovaným obdivom spoločnosti, alebo nekriticky prijímajú ideologické postuláty zahraničných mocenských elit.

Obdivoval som zhovievavosť Františka Mikloška, keď bol odkázaný počúvať úsilie o ontologické uvažovanie Moniky Beňovej v nedávnej televíznej relácii Pod lampou. Režisér veľmi empaticky ponúkal divákovi detailný pohľad do Mikloškových očí, v ktorých sa neúspešne tajil zhovievavý údes, akými vágnymi argumentmi pani Beňová podopierala modernitu a nonkonformnosť svojho pokusu o myslenie.

Dvojice Flašíkovcov a Mojsějovcov sa dajú prezentovať ako dva mantinely, medzi ktorými prežívajú slovenskí – a zrejme nielen slovenskí – majetní ľudia: víly, luxusné autá, pokusy prezentovať sa ako spoločenská smotánka, predstierané sociálne ctenie, morálka a filozofia opierajúca sa nie o stáročiami overené univerzálne hodnoty, ale takmer o ľubovoľnú a mnohé iné, to všetko patrí k ich výbave. Či už si mediálny priestor kupujú, alebo ho dostávajú v záujme zákulisných politických plánov, majetelia médií ich prezentujú ako vzor autentického úspechu.

Jedno však oba mediálne prezentované páry predsa len výraznejšie odlišuje. Zdá sa, že Mojsějovci zatiaľ nemajú politické ambície a ich mediálna hra má skôr oživiť prázdnotu konzumného spôsobu života, kým Flašíkovci iba veľmi ťažko zastierajú, že im viac ako o správnu európsku sociálnodemokratickú orientáciu „materskej“ strany ide o poslušovanie zahraničným lobistickým skupinám. V ničom inom nevidím tajomstvo neskrývaného povzbudzovania tohto páru našimi „nezávislými“ médiami, ktorých cieľom – spoločne s opozíciou – je skorá rekonštrukcia vládných pomerov u nás.

www.kultura-fb.sk

Bývalý český a predtým federálny prezident Václav Havel oslavoval 5. 10. 2006 svoje sedemdesiate narodeniny. Po oslavách v Prahe zavítal aj do Bratislavy. Jeho stúpenci mu aspoň v budove Slovenského národného divadla narodeninovú oslavu. Ako nezabudli výslovne a s určitou dávkou rozhorčenia a odsúdenia uviesť všetky hlavné noviny vychádzajúce na Slovensku (všetky sú v rukách zahraničných majiteľov), na slávnosti sa nezúčastnil žiadny ústavný činiteľ SR, t. j. ani prezident, ani predseda parlamentu, ani predseda vlády. Podobne tomu však bolo i v ČR, kde si Havla pri príležitosti jeho narodenin pozval k sebe súčasny prezident a jeho oponent i sok Václav Klaus a neutekal mu gratulovať na jeho narodeninovú párty. Nuž zrejme Klaus tiež nevynechá žiadnu príležitosť ukázať svojmu konkurentovi, kto je teraz pánom Hradu! V jednom z nedávnych rozhovorov pre Lidové noviny Havel uviedol, že sa spočiatku po vytvorení samostatnej Českej republiky pravidelne stretávali s vtedajším predsedom českej vlády Václavom Havlom na Hrade. Neskôr však od toho Havel upustil, pretože, ako sám uviedol, Klaus ho pri týchto stretnutiach často „plisnil“ zo všetkých možných dôvodov.

Havel si v Bratislave rozšíril aj svoju bohatú zbierku vyznamenaní a čestných doktorátov, a to o čestný doktorát Akadémie múzických umení. V tejto súvislosti som si spomenul na jeden starý vtíp, podľa ktorého vyznamenaní a čestné doktoráty dostávajú zásadne tí, ktorí už nejaké takéto artefakty majú vo svojej držbe. Leonid Iljič Brežnev, na ktorého mohutnej hrudi sa pri rôznych slávnostných príležitostiach ligotala spústa metállov rozličnej veľkosti, tvaru a farieb, nadčasovú platnosť tohto vtípu v každom prípade dokonale potvrdzoval.

S menom Václav Havel som sa ešte za komunistické totality stretol na vlnách rádia Slobodná Európa. Niekoľko mesiacov pred novembrom

JÁN DANCER

Nedal som sa ostrihať na „havla“!

vým prevratom v roku 1989 mu táto stanica robila rozsiahle a systematické služby „public relation“. Raz som v tej dobe zašiel k holičovi a na jeho otázku, či si želám upraviť účes na „havla“, alebo takzvané do „stratena“, som mu odpovedal, že síce proti pánovi Havlovi nič nemám (vtedy som nemal), avšak uprednostním druhú možnosť. Mój dobromyseľný holič, ktorý vtedy nemal ani potuchy o nejakom Václavovi Havlovi, moju voľbu vrelo schválil a potom mi držal zo štvrt hodinovú prednášku o tom, že účes na „havla“ uprednostňujú najmä neskúsené a nedostatočne odborne podkuté mladé holičky.

Keď sa po zvolení Václava Havla za prezidenta ČSSR objavili v novinách jeho portréty a vládla veľká eufória ohľadne jeho osoby, požiadal som svoju manželku, aby mi povedala, čo si o tomto človeku na základe podobizne myslí. „Ja Ti neviem“, odpovedala mi manželka po dôkladnom prezretí portrétu, ale „na mňa pôsobí dojmom zhýralého človeka“.

Takúto prorockú diagnózu osobnosti som zažil dvakrát v svojom doterajšom živote. Prvá sa týkala Michaila Gorbačova. Po zvolení na čelo sovietskych komunistov sa v dennej tlači objavili jeho veľké portréty. Mój vtedajší kolega (mimochodom so vzdialenými arménskymi koreňmi) mi vtedy po dôkladnom preskúmaní fotografie úplne vyrazil dych, keď Gorbačov zhodnotil: „Lahkomyseľný kozáčik, ktorý prepíše Rus.“ Prekvapilo ma to, a preto upresnil: „Za pôsobenia tohto muža sa Sovietsky zväz rozpadne.“ „Chvála Bohu“, reagoval som. „To však bude stáť ve-

ľa krvi a biedy obyčajných ľudí,“ zavšíl našu debatu kolega.

Vráťme sa však k Václavovi Havlovi. Veľa informácií o rodine Havlovcov poskytuje autobiografia jeho otca, ktorá vyšla po roku 1989. Sú v nej podstatné informácie o tom, ktoré kruhy mu poskytli finančný kapitál na rozbeh podnikania. Dozvieme sa z nej aj o pôsobení Havlovoho otca v slobodomurárskom hnutí, ako aj v štruktúrach tzv. Rotary klubov. Dovtedy, kým som si neprečítal túto autobiografiu, som mal sklon považovať tvrdenia o tom, že napríklad slobodomurári majú vypracovaný systém tajných znamení, pomocou ktorých sú schopní vzájomne sa skontaktovať, za prejav bujnej fantázie. Na základe autobiografie Havlovoho otca, kde popisuje, ako sa ešte pred vypuknutím prvej svetovej vojny pri návšteve USA pomocou „zvednárskych znamení“ zoznámil s ďalšími slobodomurármi, som tento svoj názor korigoval.

Keďže sme na pôde časopisu Kultúra, uvediem ešte jednu zaujímavú informáciu získanú z uvedeného prameňa. Podľa Havlovoho otca bol slobodomurárom aj známy český spisovateľ Karel Čapek. V dobe prvej Československej republiky sa však už nepodieľal aktívne na činnosti svojej slobodomurárskej lôže, ale tzv. „kryl“, t. j. zachovával mlčanlivosť o veciach, o ktorých sa v svojich aktívnych dobách dozvedel. Oblúkom sa tak dostávame k jubilatovi Václavovi Havlovi: aký podiel na svetovej „sláve“ spisovateľa, dramatika, majú jeho umelecké kvality a aký mocný silu v pozadí?

POZNÁMKA: Prosíme čitateľov, aby zobrali dodatočne na vedomie, že prejav Václava Havla uverejnený v Kultúre č. 14, bol pôvodne publikovaný v českom časopise Obrys – Kmen a predstavuje kompilát viacerých prejavov.

Libanon bol donedávna šťastnou krajinou, krajinou cédrov, oázou slobody v púšti absolutizmu, zem ponúkajúca azyl, slobodná zóna na gigantickom prirodzenom bulvári, ktorý spája tri kontinenty: Európu, Áziu a Afriku. Táto krajina, ktorá je jedinečným príkladom náboženského spolunažívania, tento malý štát s rôznorodým obyvateľstvom sa stal obeťou masívneho a ničivého útoku. Silná izraelská armáda uštedruje tvrdé údery malému, bezbrannému Libanonu.

Zdá sa, že sa opakuje neblahá operácia "Mier v Galilei". Vtedy, roku 1982, Palestínčania z Hnutia pre oslobodenie Palestíny začali z južného Libanonu púšťať strely na Hornú Galileu, a preto jej obyvatelia museli opustiť svoje domovy. Izrael napomínal bejrútsku vládu a žiadal ju, aby za to prijala zodpovednosť. Vtedy však Libanončania vlastný štát neriadili. Boli to feddájini z Hnutia pre oslobodenie Palestíny. V Jordánsku ich zmasakrovala beduínska légia kráľa Husseina, lebo vytvorili štát v štáte. V Libanone našli útočisko vďaka Nasserovi, ktorý Libanončanom vnútil nerovnú zmluvu. Arafatovi feddájini porušili dohody a urobili si z južného Libanonu veľkú operatívnu základňu, známy Fatahland.

Izraelský minister obrany generál Šaron sa chcel tohto trňa v päte zbaviť. Predovšetkým však chcel vyradiť z hry Arafata. Preto presvedčil premiéra Begina, aby zaútočil. To viedlo k vojenskej akcii "Mier v Galilei", ktorej hrozným dozvukom bolo vyvraždenie osád Sabra a Chatila. Libanonskí vojaci vtrhli do utečeneckých táborov a povraždili ženy, starých ľudí a deti. Izraelská armáda vôbec nezasiahla. Tento hrozný skutok v prvom rade odsúdil izraelský Najvyšší súd. Šaron bol odsúdený na politický exil, Begina postihla silná depresia, ktorá ho neskôr priviedla na smrteľnú posteľ. A dnes, ako aj vtedy, bol Izrael vyprovokovaný.

Na prvý pohľad sa teda zdá, že história z roku 1982 sa opakuje. Aj vtedy Izrael obvinil zo zodpovednosti Libanon, a tváril sa, že nevie nič o tom, že Arafat založil štát v štáte. Dnes je Libanon zvrchovaným štátom, ale len teoreticky. Pravda je taká, že sýrska armáda po Jari cédrov musela Li-

banon evakuovať, ten istý Libanon, do ktorého v roku 1971 vstúpila, aby "ukončila občiansku vojnu".

Sieť, ktorú vytvorili sýrske tajné služby, však zostala nedotknutá. Okrem toho, čo iné je Hezbollah, ak nie predĺžená ruka Teheránu? Oficiálne a tajné dohody medzi Sýriou a Iránom predsa nepodpísal duch. V demokratickom libanonskom parlamente sú prítomné dve najvplyvnejšie strany, umiernená strana Amal a radikálny Hezbollah. Sú to aj vládne strany. Z toho vyplýva, že fakticky komanduje Sýria, ktorá je úzko spojená s iránskym radikálnym krídlom. Na jeho čele stojí znepokojujúci prezident Islamskej republiky - Mahmúd Ahmadínezád. Vedie podobné nenávisťné reči ako

Goebbels a pozná len jedno heslo: Izrael musí zmiznúť z mapy. Správny moslim má len jedno poslanie: zničiť Židov, lebo tí utlačujú palestínskych bratov. Ahmadínezád tvrdí, že toto poslanie mu zveril Madhi (mesiáš) a že na to, aby ho moslim splnil, sa hodí každý typ zbrane. "To, čo novodobí križiaci nazývajú terorizmus, je v skutočnosti svätá vojna", neúnavne opakuje.

Skutočnou podstatou dnešnej tragédie v Libanone je to, že na vojnové pole vstúpil teokratický Irán. Náhle spojenectvo medzi Hamasom a Hezbollahom chce do klieští zavrieť Izrael a "jeho spojencov". Toto spojenectvo si želal Ahmadínezád, ktorý z diaľky ovláda milicionárov vďaka dobrým úradom v Sýrii.

Irán je teda v ringu - to je nový fakt v tejto "odplate". To však, žiaľ, nie je všetko. Na petrohradskom samite sa naplno ukázala deviácia Bushovej vlády a krehkosť Európy. Za týchto okolností nebude ľahké zastaviť všeničiaci ruský pochod zameraný na to, aby Rusko znova získalo antagonistickejší úlohu v takzvanej ropnej oblasti. Ján Pavol II. varoval, že vojna nič nerieši. Ak Európa chce ukončiť starú drámu na Strednom Východe, potrebuje nadviazať spojenectvo sama so sebou v duchu realisteckej unitárnej politiky. Mala by do projektu vyrovnaných síl zapojiť Putinovo Rusko, a tak zachrániť Izrael a urobiť zadosť spravodlivosti v Palestíne.

JOZEF M. RYDLO

Irán nie je Irak

Nová vláda vzišla z parlamentných volieb, v ktorých sa prejavila nespokojnosť obyvateľstva so sociálnou situáciou na Slovensku. Reformné úsilie kabinetu Mikuláša Dzurindu neoslovilo väčšinu občanov, ktorá ho pociťovala predovšetkým v podobe zvyšovania cien.

Vládna koalícia v zložení Smer - SD, SNS a LS - HZDS v súčasnosti disponuje pomerne veľkou podporou ľudí. Verejnosť bude citlivo vnímať napĺňanie predvolebných sľubov, osobitne v sociálnej oblasti. Medzi prvé kroky nového vládneho kabinetu tak patria zmeny v sociálnej politike.

Odstránenie protiústavného stavu

Medzi prvé rozhodnutia Národnej rady SR patrí schválenie novely zákona o sociálnom poistení. Zohľadnilo zistenia Ústavného súdu, podľa ktorého bolo prehodnocovanie invalidných dôchodkov protiústavné. Spomínané prehodnocovanie sa začalo ešte v roku

vej sociálnej situácie dôchodcov. V budúcnosti by Vláda SR mala podporiť najmä tie riešenia, ktoré budú mať systémový charakter a budú mať za následok zvýšenie jednotlivých dôchodkových dávok tak, aby ich nemohla spochybniť alebo prípadne odobrať vládna reprezentácia s odlišným názorom na problematiku vianočných príspevkov.

Podpora rodiny

Z návrhu novely zákona o príspevku pri narodení dieťaťa vyplýva, že za narodenie prvého dieťaťa by mali rodičia získať príspevok v celkovej sume 15 460 korún. Doposiaľ dostávali rodičia za narodenie každého dieťaťa príspevok vo výške 4 460 korún. Rezort práce, sociálnych vecí a rodiny chce zaviesť príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa za účelom zmiernenia počiatočných výdavkov rodiny. Výška takejto príplatku sa navrhuje v sume 11-tisíc korún. Zavedenie príplatku k príspevku pri narodení dieťaťa je racionálnym návrhom, ktorý vylučuje možnosť zneužitia finančných zdrojov. Pokryje výdavky rodiny,

Prvé zmeny v sociálnej politike

2004, pričom Sociálna poisťovňa za dva roky posúdila 135-tisíc invalidných dôchodkov. Nárok na invalidný dôchodok stratilo osem percent ľudí.

Prehodnocovanie dôchodkov, ktoré boli priznané ešte podľa pôvodných právnych predpisov napadla na Ústavnom súde skupina opozičných poslancov Smer - SD, LS - HZDS a KSS. Ústavný súd v júni 2006 rozhodol, že niektoré ustanovenia zákona majú za následok protiprávny stav, ktorý vyvolal právnu neistotu. Prehodnocovanie invalidity bude náročné z hľadiska času i vynaložených finančných prostriedkov, ktoré bude musieť Sociálna poisťovňa spätne doplatiť dotknutým občanom. Na rozhodovanie o vrátení invalidného dôchodku bude mať Sociálna poisťovňa 18 mesiacov. Nápor, ktorý vznikol prijatím poslednej novely zákona o sociálnom poistení tesne pred parlamentnými voľbami nevytvára predpoklady na to, aby mohla Sociálna poisťovňa okamžite uskutočniť nápravu protiústavného stavu. Vláda musí v tomto prípade riešiť problém, ktorý spôsobil ešte predchádzajúci kabinet. Napriek tomu, prihlásila sa k náprave vzniknutej situácie, i keď mnohé osobné tragédie už nebudú možné vrátiť späť.

Vianočný príspevok

V Programovom vyhlásení vlády sa nový kabinet zaviazal poskytnúť vianočný príspevok pre dôchodcov. Výška vianočného príspevku bude diferencovaná podľa výšky dôchodku. Príspevok je určený na zmiernenie sociálnej situácie dôchodcov. Výška dôchodkov nezohľadňuje zvyšujúce sa životné náklady. Tejto skutočnosti nevenoval predchádzajúci vládny kabinet dostatočnú pozornosť a preto od roku 1998 prišlo k dramatickému prepadu životnej úrovne dôchodcov. Reálna hodnota poddimenzovanosti, najmä starobných dôchodkov, je väčšia ako výška vianočného príspevku. Jeho horná sadzba dosahuje 2000 korún: (1) výška dôchodku do 3 455 Sk - znamená príspevok 2 000 Sk, (2) výška dôchodku od 3 456 Sk do 6 910 Sk - znamená príspevok 1 750 Sk, (3) výška dôchodku od 6 911 Sk do 10 365 Sk - znamená príspevok 1 500 Sk. Vianočný príspevok má charakter jednorázovej dávky a je určený pre poberateľov najnižších dôchodkových dávok. Vláda navrhla vyplatenie vianočných príspevkov v celkovej sume, ktorá zohľadňuje možnosti štátneho rozpočtu. Zároveň svojim rozhodnutím dáva najavo, že sa usiluje o zmiernenie nepriazni-

ktoré súvisia s narodením prvého dieťaťa. Podľa kvalifikovaného odhadu si čerpanie finančných prostriedkov na príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa v roku 2007 vyžiada približne 288 miliónov korún. V roku 2008 sa predpokladá čerpanie zdrojov za účelom vyplácania príplatku v sume 294 miliónov korún a v roku 2009 v objeme 300 miliónov korún. Slovenské domácnosti sú zaťažené pravidelným nárastom životných nákladov. Osobitne sa to dotýka mladých rodín, ktorým sa narodí prvé dieťa a jeden z manželov nemá pravidelný príjem z pracovnej činnosti.

Výhodnejšie hypotekárne úvery

Štát by mal zvýhodniť poskytovanie hypotekárnych úverov. Vláda schválila návrh novely zákona o bankách, ktorá počítá s podporou zo strany štátu vo výške 1,5 percentuálneho bodu. Štát takúto podporu poskytne len v prípade, ak úrokovú sadzbu znížia aj hypotekárne banky, ktoré by mali prispieť jedným percentom. Novela obmedzuje poskytnutie spomínanej podpory vekom a hrubým príjmom. Pomoc je určená mladým ľuďom do 35 rokov. Zároveň musia spĺňať podmienku, podľa ktorej priemerný mesačný príjem žiadateľa o úver nesmie presiahnuť 1,3-násobok priemernej mesačnej mzdy (za posledné tri mesiace pred podaním žiadosti). Ak sú poberateľmi hypotekárneho úveru manželia, obaja musia splniť podmienku veku a ich spoločný príjem nemôže byť vyšší ako 2,6-násobok priemernej mzdy. O podporu bude možné žiadať len pri hypotekách do 1,5 mil. korún, pričom táto podpora je garantovaná počas piatich rokov od uzatvorenia zmluvy o hypotekárnom úvere.

Nový kabinet čaká mnoho problémov a ťažkostí, čo potvrdzujú už prvé mesiace vládnutia. Odhladiac od konfrontačnej kampane, ktorej musí čeliť, vládu bude slovenská verejnosť posudzovať najmä podľa jej praktických rozhodnutí. Prvé opatrenia v sociálnej i hospodárskej oblasti naznačujú, že zvažuje dopady vlastných rozhodnutí na kvalitu života väčšiny populácie. Táto skutočnosť predstavuje viditeľnú zmenu v porovnaní s minulým volebným obdobím, keďže po historických parlamentných voľbách v roku 1998 sa na Slovensku realizoval ekonomický program, ktorý kládol väčší dôraz na liberalizáciu trhu ako životnú úroveň občanov.

MARIÁN KLENKO

Zásluhou občianskych združení, ktoré v týchto šestnástich rokoch už mnohokrát dokázali, že im slovenský národ a jeho dejiny, ale aj v organickom súlade s nimi postavená jeho budúcnosť ležia na srdci, zišli sme sa tu dnes, na mieste, kde sa v roku 1848, teda pred viac, než jeden a pol storočím, konalo ľudové zhromaždenie. Bolo to totiž jedno z tých ľudových zhromaždení, ktoré sa zapísali do dejín slovenského národa ako jeden z najvýznamnejších momentov a najjasnejších prejavov jeho zaznávannej existencie, jeho národného povedomia a jeho politických túžob a nárokov.

Na tomto mieste Ľudovít Štúr dňa 19. septembra 1848 v mene Slovenskej národnej rady vypovedal poslušnosť uhorskej vláde a vyhlásil štátnu nezávislosť Slovenska. Vyzýval všetok ľud, aby sa zapojil do celonárodného povstania proti Maďarsku.

Uhorská vláda veľmi dobre chápala význam a dosah tohto revolučného gesta. V zapätí odpovedala terorom. Vódcov povstania vyhlásila za vlastizradcov a pozbavila ich uhorského štátneho občianstva. Rozpútala prenasledovanie všetkých národných pracovníkov na Slovensku a koncom októbra dala v Hlohovci potupným obesením popraviť dvoch mladých slovenských študentov, ktorí sa odvážne zapojili do povstania. Boli to Viliam Šulek a Karol Holuby. V novembri potom štatársky súd v Plešivci vyniesol ortiel trestu smrti aj nad národnými buditeľmi Štefanom Markom Daxnerom, Jánom Franciscim a Michalom Bakulínom. Tento rozsudok však nebol vykonaný.

Kto z mladých pozná dnes mená týchto hrdinov a uctí si náležito ich pamiatku? Veď sa deti v našich školách už nedozvedia nič, alebo len veľmi málo, aj o Štúrovi, Hurbanovi a Hodžovi. Nad týmto by sme sa mali všetci zamyslieť, práve aj dnes a na tomto historickom mieste.

O priebehu a výsledkoch Slovenského povstania z rokov 1848 – 1849 možno donekonečna diskutovať. Ale jedno nemožno poctivo poprieť: toto Slovenské povstanie bolo v našich novších dejinách prvým jednoznačným prejavom vôle slovenského národa žiť svojím slovenským životom v takých politických podmienkach, aby si mohol zachovať svoju národnú identitu, kultúru, náboženstvo a celý tisícročný odkaz svojich dejín.

Veďuce osobnosti slovenského národa sa na to náležito pripravovali. Už

MILAN S. ĎURICA

Myjava – historický uzol našich dejín

začiatkom roka 1848 Ľudovít Štúr, krátko predtým zvolený za poslanca do uhorského snemu, vo svojich odvážnych snemových prejavoch z 15. januára a hlavne potom z 3. marca dôrazne vyžadoval opätovné zavedenie slovenského jazyka na základných školách, pred súdmi a pri bohoslužbách. Jeho návrhy podporoval aj záhrebský kanonik Štefan Moyses a v magnátskej tabuli Uhorska záhrebský biskup Juraj Haulík, rodák z Trnavy. Keď však narazil na radikálny odpor väčšiny poslancov, Štúr sa vzdal svojho mandátu. Po marcovom povstaní vo Viedni a zasadaní revolučného snemu v Bratislave, ktorý vyhlásil Uhorsko za nezávislý štát, slovenskí národovci sa zapojili do pohybu slovanských národov Uhorska, v ktorom chceli mať zaistené svoje národné práva. Na zhromaždení rakúskych Slovanov 2. apríla 1848 vo Viedni rečnil aj Ľudovít Štúr. Na veľkom ľudovom zhromaždení 23. apríla v Brezovej 28. apríla Jozef Miloslav Hurban verejne predniesol *Žiadosť slovenského národa stolice Nitrianskej*, ktoré potom v známych štrnástich bodoch slávnostne kodifikovala porada slovenských národovcov 10. – 11. mája 1848 v Liptovskom Svätom Mikuláši ako Žiadosť slovenského národa.

Už vtedy uhorská vláda reagovala zatykačom na Ľudovíta Štúra, Michala Miloslava Hodžu a Jozefa Miloslava Hurbana. Tí sa však nachádzali v bezpečí v rakúskej časti monarchie.

Teoreticky vec postupne dozrievala, ale praktickým konaním sa celej verejnosti predstavila práve až odvážnym činom vyhlásenia ozbrojeného povstania proti uhorskej štátnej moci. Niekoľko dní predtým, 16. septembra 1848, sa vo Viedni utvorila Slovenská národná rada, ktorá vydala rozkaz na nástup dobrovoľníckych zborov proti Maďarom. Slovenskí dobrovoľníci na druhý deň obsadili Myjavu a už 22. septembra sa pri Brezovej stretli v boji s maďarskými gardami, ktoré proti nim vyslala Uhorská vláda. Viedeň potom dočasne odvolala slovenských dobrovoľníkov, ale po vypuknutí ďalšieho povstania vo Viedni opäť im dovolili bojovať proti Maďarom, a to s prísahou vernosti cisárovi a slovenskému národu.

Boli to aj slovenské dobrovoľnícke jednotky, ktoré 9. decembra 1848 pod-

statne prispeli k porážke maďarských košúťovských gárd pri Budatíne. A druhým víťazstvom nad gardami 1. januára 1849 si slovenskí dobrovoľníci otvorili cestu do vnútrozemia Slovenska.

Všetko, čo potom nasledovalo, možno teda pokladať za prirodzený vývoj a následok oného Štúrovho vyhlásenia v Myjave. Nespočetné sú verejné vyhlásenia vódcov Slovenského povstania, ktoré iba upresňujú a zdôrazňujú, že Slováci túžia po samostatnom Slovensku v rámci rakúskej monarchie. O inom vtedy zrejme nebolo možno ani snívať. Neváham však vyhlásiť, že bez Štúrovho vyhlásenia ozbrojeného povstania proti uhorskému štátu a jeho vláde veľmi ťažko by bolo došlo nielen k založeniu Matice slovenskej a troch slovenských gymnázií, ale sotva by bol možný aj prevrat v roku 1918 so zriadením Česko-Slovenskej republiky.

Z politického odkazu Ľudovíta Štúra vychádzala aj prvá Slovenská republika z roku 1939. Nebolo doposiaľ na Slovensku popredného štátnika, ktorý by sa bol vo svojej politickej náuke a praxi otvorenejšie a dôslednejšie odvolával na politický odkaz Ľudovíta Štúra a uctil si jeho pamiatku ako prezident Jozef Tiso.

Bez oného historického vyhlásenia v Myjave sotva by bolo mohlo dojsť k transformovaniu socialistického Československa na Českú a Slovenskú federatívnu republiku, a tým menej k pokojnému zriadeniu druhej Slovenskej republiky.

Ale o tom všetkom sa naša školská mládež takmer nič nedozvie a široká verejnosť takmer nič nevie.

Keď v roku 1997 vyšlo druhé vydanie mojej príručky na doplnenie vtedajších školských učebníc, aké sa doposiaľ používajú v našich školách, niektorí špičkoví predstavitelia marxisticko-čechoslovakistického a teda protinárodného výkladu našich dejín verejne vyhlásili, že nepravdivé a úplne prevratné je moje tvrdenie, že Štúr na Myjave 19. septembra vyhlásil štátnu nezávislosť Slovenska. Tak som im zacytoval kľúčovú vetu z tohto Štúrovho vyhlásenia, ktorá znie: „My v tomto slávnostnom okamžení sa za neodvislých od Maďarov vyhlasujeme, všetku poslušnosť maďarskému národu, jeho vláde a ministerstvám vypovedáme.“

Nuž aj z tohto vidíme, v akých rukách bolo? a z veľkej časti doposiaľ je

? pestovanie historickej vedy na našom Slovensku. Toto je jedna z hlavných príčin veľmi slabého poznania vlastných dejín v širokých vrstvách nášho národa ako aj z neho vyplývajúceho najslabšieho národného povedomia v porovnaní s ostatnými národmi Európy.

Žil som pol storočia v piatich rozličných európskych štátoch a mohol som pohodlne zistiť skutočnosť, že historici každého z európskych národov veľmi usilovne a dôkladne vyhodnocujú všetky možné najstaršie pramene, aby mohli dokázať čím hlbšie historické korene svojho národa a štátu. Tam, kde často chýbajú jednoznačne presvedčivé pramene, usilujú sa to nahradiť umne vykonštruovanými hypotézami na základe aj tých najútlejších náznakov, len aby mohli predstaviť čo najstarší pôvod svojho národa. Jedinú výnimku v európskom spoločenstve národov a štátov tvoria v tomto slovenskí historici. Tí sa najmä v posledných desaťročiach všemožne usilovali „dokázať“, že slovenský národ je výplod najnovších dejín. Ba jeden (dnes už nežijúci) akademický historik mi neváhal vo verejnej diskusii vyhlásiť, že o Slovensku možno vlastne hovoriť iba od roku 1918. A keď som mu stručne vysvetlil, že máme viac než dost nepodvrátných dôkazov o tom, že Slováci sú bezpochyby najstarším národom a tvorcom najstaršej štátnosti v strednom karpatsko-dunajskom priestore, tak mi bojzlivito odpovedal: „Je to

pekné, čo vy tu uvádzate. Ale čo na to povedia naši českí a maďarskí kolegovia historici?“ - Tak som zakončil diskusiu: „Mne vôbec na tom nezáleží, čo na to povedia tí naši cudzí kolegovia.“ Lebo aj pri výskume dejín platí, že každý ťahá vodu na svoj mlyn. Oni si už vytvorili dejinný obraz svojich národov – neraz s ani netajeným úmyslom ignorovať historickú prítomnosť Slovákov v tomto priestore. Preto aj my teraz, keď máme určitú slobodu bádania, zarúčenú Ústavou Slovenskej republiky, máme nielen právo, ale aj povinnosť predstaviť celé slovenské dejiny, teda od samých prvopočiatkov až podnes, na základe dôkladného rozboru a výkladu všetkých prístupných dokumentov z nášho slovenského národného a štátneho uhla pohľadu. A to s tou istou snahou, ako to robia historici všetkých ostatných národov.

Iba ak si toto uvedomí čim viac slovenských historikov najmä z mladších generácií, a ak nájdú náležitú podporu od slovenských vládnych činiteľov, - lebo aj historické bádanie vyžaduje dnes značné finančné prostriedky, akými žiaden jednotlivec nedisponuje - budeme sa môcť dožiť toho, že zo slovenských škôl vyjdú národne uvedomení občania, ktorí si budú pokladať za povinnosť poznať hrdinov našich národných dejín a uctiť si primeraným spôsobom aj ich veľké, odvážne a historicky plodné činy, k akým bezpochyby patrí aj vyhlásenie slovenskej samostatnosti z 19. septembra 1848 v Myjave.

Autor predniesol tento prejav na oslave 158. výročia založenia SNR v Myjave 17. septembra 2006

Kresba: Andrej Mišanek

Maďarská propaganda odjakživa vydávala Uhorsko (neskôr Maďarsko) za príklad krajiny, kde vládne sloboda a demokracia, za krajinu, ktorá by mohla byť vzorom zvyšku Európy. Podobne ako sa propagande boľševického ZSSR dario celú desaťročia balamutiť značnú časť sveta, aj maďarským predstaviteľom sa dario na svoju stranu nakloniť si významné osobnosti svetovej politiky, verejného života či médií. Títo, neznalí skutočných pomerov v krajine, naleteli na príťažlivé frázy a osvedčené potemkinovské maniere. Uvedený stav pretrváva dodnes, čo vidno aj na dvojacom metri, aký používa Európa k Maďarsku a Slovensku. Bolo to zrejme aj v posledných mesiacoch, kedy sa s výdatnou pomocou aj mienkotvorných „slovenských“ médií maďarská propaganda snažila o rozduchanie aféry okolo údajného utrpenia, ktoré museli Maďari prežiť zo strany č.-s. úradov po roku 1945. Za týmto účelom dokonca maďarskí propagandisti zhotovili výstavku dokumentujúcu údajné utrpenie Maďarov v povojnovom Československu pre poslancov Európskeho parlamentu.

O sporných otázkach vzájomných vzťahov susedných národov možno iste diskutovať a vzájomné nezrovnalosti si objasňovať – najmä v dialógu historikov. Ba niekedy sú novinármi nafukované kauzy vhodným impulzom historického výskumu. Na strane druhej však nikdy neslobodno zabúdať na udalosti, ktoré inkriminovanému úseku predchádzali. Tak ako nespadol z neba prevrat roku

MARTIN LACKO

Utrpenie Slovákov a Rusínov v Maďarskej kráľovskej armáde 1938 – 1945

1918 či 1938, ale mali svoje racionálne korene a vysvetlenie, tak ako sa idea odsunu Nemcov z Čiech nezrodila 8. mája 1945, nedajú sa z dejín vyretušovať ani udalosti spojené s okupáciou južného Slovenska počas hortyovskej nadvlády. Na to však niektorí naši maďarskí spolupobčania, vrátane ich politických predstaviteľov, radi zabúdajú.

Politický režim vládnuci na istom území možno hodnotiť podľa rôznych meradiel a kritérií, ako to vidíme aj v dnešnom svete. Atribútom každého samostatného štátu je aj armáda a pomery v armáde bývajú takisto akými barometrom aktuálnych spoločenských pomerov. „Aký je národ, taká je aj jeho armáda“, napísal svojho času slovenský generál a minister národnej obrany F. Čatloš. A to platí aj v prípade maďarskej armády rokov 1939 – 1945, ktorej príslušníkmi sa nedobrovoľne stali aj desaťtisíce Slovákov. Žiaľ, o ich osudy sa slovenská historiografia posiaľ vôbec nezaujíma, a to aj napriek tomu, že tunajší Slováci prežili v jej rámci oveľa väčšie

utrpenie, než ich vrstovníci v armáde slovenskej.¹

Je povážlivým handicap našej historiografie, že otázku Slovákov v Maďarskej kráľovskej armáde nikdy neskúmala, ani sa žiadnym spôsobom nezaujíma, o preživších veteránov. Ak už nie pre iné, tak len pre množstvo obetí, ktoré si vojna spojená s okupáciou juhu Slovenska vyžiadala, to malo byť samozrejmosťou už dávno. Stačí letný pohľad na pomníky a tabule padlým v oboch svetových vojnách. Pokiaľ na drvine väčšine slovenského územia obeť tej prvej niekoľkonásobne prevyšujú straty z druhej vojny, na území južného Slovenska je to celkom inak – počty obetí tu sa vyrovnávajú. Žiaľ, ani 60 rokov po vojne nemáme ani len približný odborný odhad počtu padlých Slovákov v radoch maďarskej armády. Alexander Mach ich počet ešte kedysi odhadol na asi 20. 000. Podľa všetkého je to nadsadené číslo. Rozhodne však v maďarskej armáde padlo viac Slovákov z južných oblastí Slovenska, predstavujúcich asi 20% jeho predvojno-

vej rozlohy, než z celého zvyšného územia 1. Slovenskej republiky. Generál Čatloš vo svojich poznámkach spomína pri bilancovaní slovenskej účasti vo vojne nasledovný príklad: V Slovenskom Mederi, rodnej obci A. Macha, bolo už v 1943. roku 11 padlých a 18 nezvestných vojakov v rámci maďarskej armády! Na území slovenského štátu takéto straty v porovnatel'nom období neutrpelo ani jediné z veľkých miest, vrátane Bratislavy!²

Vojenský historik Jozef Škultéty zas v roku 1964 napísal: „Netreba však zabúdať na to, že južné Slovensko bolo okupované horthyovským Maďarskom, ktorého vojnové vypätie proti Sovietskejmu zväzu bolo asi 3-5 krát vyššie ako slovenského štátu. Tomu zodpovedá i počet mŕtvych, ranených a nezvestných na južnom Slovensku.“³

Navyše, v Maďarskej „kráľovskej“ armáde sa ešte počas II. sv. vojny používali priam feudálne spôsoby trestania: fackovanie, bitie či fyzické tresty v najroznejších podobách. Z týchto snád' naj-

brutálnejším bolo tzv. vyvážovanie. Za ruky zviazané nad hlavu bol trestanec vytiahnutý nad úroveň zeme: keď po chvíli v neznesiteľných bolestiach zamdlel, bol oblievaný ľadovou vodou, a tak dokola.

Netreba dodávať, že fyzické tresty sa uchádzali najmä príslušníkom národnostných menšín. Tí boli apriori pokladaní za nespoľahlivých, predovšetkým Slováci, Rusíni a Rumuni.

Jedným z dôležitých prameňov, ktorý slovenskí historici skúmajúci slovensko-maďarské vzťahy zatiaľ vôbec nevyužili, sú aj dokumenty vojenského spravodajstva uložené dnes vo Vojenskom historickom archíve Bratislava (doneďávna Trnava). K dispozícii sú tu nielen haldy materiálov týkajúcich sa sledovania a odhaľovania pokusov o špionáž, ale o. i. aj stovky výpovedí zbehov z maďarskej armády, ktorí smerovali práve na Slovensko. Vojenské spravodajstvo týmto venovalo veľkú pozornosť a svojimi posudkami sa jeho dôstojníci snažili o kladné vyriešenie ich žiadostí o azyl.

V nasledujúcich riadkoch preto uvediem aspoň na ilustráciu niekoľko príkladov z množstva zachovaných výpovedí. Zbehovia slovenskej a rusínskej národnosti sa temer bez výnimky sťažovali na surové zaobchádzanie zo strany maďarských veliteľov (či už dôstojníkov alebo poddôstojníkov), na podceňovanie, výsmech a urážky nacionálneho charakteru a v konečnom dôsledku aj na úbohú materiálnu a zásobovaciu situáciu v maďarskej „kráľovskej“ armáde.

(Pokračovanie na 11. strane)

Nástup obrodenskej generácie, predchádzalo z hľadiska nášho národného vývinu pozoruhodné obdobie, ktorého počiatky možno položiť do vzniku Trnavskej univerzity, vedenej jezuitami a založenej Petrom Pázmáňom roku 1635 (roku 1777 preložená do Budína). Hoci to vtedy bola jediná univerzita v Uhorsku, prevládali na nej študenti zo Slovenska a aj väčšinu profesorského zboru tvorili významní učitelia slovenského pôvodu, napr. M. Palkovič, M. Sentiváni, A. Jaslinský, J. Ivanič, A. Revický, J. K. Horvát, a ďalší. Trnava sa stala dôležitým kultúrnym centrom. Tu sa západoslovenčina vypracovala na kultúrny jazyk.

Na tieto pozitívne základy nadviazal rad duchovných osobností, ktoré závažným spôsobom ovplyvnili ďalší národný vývin. Spomeňme aspoň niektorých: Samuel Timon, tvorca prvej koncepcie slovenských dejín, Ján Baltazar Magin, ktorý z poverenia slovenského zemianstva zostavil obranu Slovákov proti útoku šľachty usilujúcej sa ovládnuť Uhorsko, Juraj Papánek, historik sústredený najmä na „slovenské kráľovstvo“ (dnes označované ako Veľká Morava), Jozef Ignác Bajza, spisovateľ a ďalší. Osobitne treba vyzdvihnúť významné osobnosti, ktoré mali blízko k panovníčke Márii Terézii, napr. Adam František Kollár, riaditeľ cisárskych knižnice, spoluautor dôležitej školskej reformy, dvorský radca cisárovnej. Podobne Andrej Hadík, armádny veliteľ, ktorý dosiahol najvyššiu hodnosť poľného maršala, stal sa predsedom dvorskej vojenskej rady, získal titul ríšskeho grófa. Ako prvý v Uhorsku dostal veľkokriž Márie Terézie. Tieto mená dopĺňali aj vzácní príslušníci evanjelickej cirkvi, z ktorých na prvom mieste treba vymenovať Mateja Bela „Veľkú ozdobu Uhorska“, vedúceho autora historicko-zemepisnej práce encyklopedického charakteru o Uhorsku. Prvý diel vyšiel 16 rokov pred svetoznámu francúzskou encyklopédiou. Na spomenuť diele pracoval aj Samuel Mikovín, chýrny zememerač. Spomeňme ešte Jozefa Bencúra, právneho historika, Jána Tomku-Sáskeho i Jána Mateja Korabínskeho, významných geografov.

Impulzom sústredeného národného pohybu katolíckej inteligencie v 80-tych rokoch 18. storočia a neskôr bola politika osvieteného absolutizmu Márie Terézie (1740 – 1780) a jej syna spoluregenta Jozefa II. nekompromisného reformátora, najmä potom, keď sa stal samostatným panovníkom (1780 – 1790). Presadzoval radikálny program v záujme centralizovaného osvieteného absolutistického štátu (obmedzenie šľachtickej samosprávy, zrušenie nevoľníctva, náboženská tolerancia...). Jeho cieľom bolo zároveň humanizovať spoločnosť a osvetou dvíhať úroveň širokých vrstiev obyvateľstva. Pre túto úlohu zvolil reformu katolíckej cirkvi (nie vo všetkom vydatenú, popri užitočných opatreniach – zriadenie generálnych seminárov, nových biskupstiev, 800 farností..., pristúpil aj k negatívnym krokom – úsilie úplne podriať cirkev štátu, náznak možného odtrhnutia rakúskej cirkvi od Ríma, Pius VI. tomu musel v marci 1782 čeliť priamo vo Viedni, zrušenie všetkých kontemplatívnych rádov...). Rozšíril úlohu duchovenstva, kňaz mal byť nielen hlásateľom Božieho slova, ale aj šíriteľom osvety a kultúry ľudových vrstiev. Pre naplnenie tohto zámeru založil v roku 1784 aj na bratislavskom hrade Generálny seminár.

Aby osvieteny orientované duchovenstvo (pochopiteľne, odmietajúce západoeurópske poňatie protinábožensky orientovaného osvietenstva), ktoré vyjde zo seminára mohlo sprostredkovať ľudu v jeho rodnom jazyku náboženské učenie, mravnú výchovu a vzdelanie, udelil semináru výsadné povolenie pestovať materinský jazyk. Treba s úctou a hlbokou vďačnosťou povedať, že vtedajšia generácia najmä mladých seminaristov prevažne z rodín prostého ľudu, ale aj zemianskej vrstvy a za

CTIBOR GREGUŠ, MARIANNA KELLEROVÁ

Historické rozhodnutie Antona Bernoláka a jeho druhov

účasti vynikajúcich kňazov sa naplno ujala ponúknutej možnosti podporiť ďalší národný rozvoj. Takto nadviazali počiatky slovenského národného obrodzenia na osvietené idey Jozefa II. Boli aj v súlade so širokým národným pohybom Slovanstva, ovplyvneným nemeckým romantizmom a filozofiou J. G. Herdera.

Veľkú prekážku uplatňovania slovenčiny – chýbajúci spisovný jazyk sa ujal vyriešiť bratislavský seminarista z oravského zemianskeho rodu zo Slanice Anton Bernolák (1762 – 1813). Jediný zjav v slovenskej histórii. Pochopil rozhodujúci význam spisovného jazyka ako kľúč k uvedomeniu si identity národa. Bernolákova iniciatíva sa opierala o kruhy viacerých kňazov, predovšetkým z Oravy, ktorí už pred ním pripravovali zostavenie pravopisu slovenčiny.¹

Chýbajúci slovenský spisovný jazyk dovtedy nahrádzala čeština, rozšírená vo väčšej miere na našom území od 15. – 16. stor. Bola spolu s nemčinou jazykom reformácie. Keďže uhorská šľachta sa pridala k reformácii a uplatňovala zásadu „Cuius regio, eius religio“ (čia je vláda, toho je aj náboženstvo), tak väčšina obyvateľstva Slovenska sa stala dočasne protestantskou. Čeština bola liturgickým jazykom evanjelickej a rozšírila sa všeobecne medzi vzdelancami.

Na slovenské spoločenstvo pôsobili dve zvonku prichádzajúce tendencie. Česi v záujme svojej obrany a posilnenia sa proti nemeckému obkľúčeniu, potrebovali Slovákov a preto sa ich usilovali získať. A Maďari obávajúci sa zániku v mori Slovanov, videli záchrany vo vyhranení svojej nacionálnej politiky prostredníctvom urýchlenej aj násilnej asimilácie, predovšetkým slovenskej populácii.

Slovenské zemianstvo² nemalo dostatok síl, ani ekonomických ani politických, aby sa presadilo. Platilo to vo zvýšenej miere aj na nepočtených vzdelancov z ľudových vrstiev. Sebauročovací národný pohyb sa mohol oprieť len o ľud, o početné roľnícke vrstvy a z nich pochádzajúcu duchovnú inteligenciu.

Bernolákovci organicky nadviazali na živú ideológiu slovenskej národnosti, ako sa sformovala v 17. a 18. stor. Vyšli z tradičnej predstavy, že jadro Slovanstva tvorili Slováci a preto aj ich reč – slovenčina je najstarobyljšia a aj najčistejšie zachovaná. Aj dnes sa považuje za „slovenské esperanto“. Slovensko podľa nich bolo pravlastou slovanského národa, v ktorej nepretržite zostali iba Slováci (Nestorova kronika).

Je zaujímavé, že tieto tzv. „romanticke predstavy“ nanovo vedecky potvrdzujú aj cudzí jazykovedci a historici i v novších časoch. A čo je skoro neuveriteľné, sú najnovšie výsledky rozsiahlych výskumov historika C. A. Hromníka. Ten objavil nepopierateľnú príbuznosť alebo aj totožnosť mnohých slov slovenčiny a tamilčiny, jazyka Dravidov v južnej Indii (slovenčina – indo-európska jazyková skupina). Keďže sa výrazy z Indie mohli dostať, podľa neho, do krajiny Slovanov v Karpatských horách, bohatých na potrebné kovy, iba v bronzovej dobe (3 000 – 500 pr. Kr.) a vtedy jestvovali aj čulé kontakty opisovaných krajín, kladie počiatky slovenských dejín do tretieho tisícročia pred Kristom a na naše Slovensko.³

Úlohu zostavenia pravopisnej sústavy slovenčiny realizoval A. Bernolák vypracovaním vstupného diela Dissertatio philologico-critica de Litteris Slavorum (1787). V ňom stanovil a v prílohe zdôvodnil pravidlá prvého slovenského spisovného jazyka. Jeho základ tvorila kultúrna západoslovenčina s prvkami stredoslovenského nárečia. O tri roky neskôr dovŕšil svoje dielo prácou Gramma-

tica Slavica a o rok na to Etymologia vocum slavicarum. Týmto prácami bola slovenčina kodifikovaná. Malo to kľúčový význam a predstavovalo prelomový medzník v slovenskom kultúrno-politickom vývine.

Tu a vtedy vzniklo historické rozhodnutie, že Slováci sú osobitný a svojbytný národ. Že nie sme ani bezmenní príslušníci veľkého Slovanstva, že nechceme patriť ani k Čechom, pretože tam nebudeme nikdy rovnocenným a rovnoprávnym partnerom a už vonkoncom nemôžeme prijať svätostefanskú ideu, lebo to by bol náš zánik. Bernolákovci rozhodli o konštituovaní novodobého slovenského národa. Chýbala v ňom menšia časť národa – evanjelici, veľmi významná menšina vzhľadom na jej aktivity.

Historici označujú realizátorov týchto kľúčových rozhodnutí za prvú generáciu bernolákovcov. Časovo ich vystupne ohraničujú rokmi 1780 – 1820. Centrum bolo v Bratislave a Trnave. Vedúcim organizátorom hnutia bol Anton Bernolák, ktorého súčasníci i starší druhovia naplno uznávali a podporovali. Mal na to najlepšie predpoklady. Bol jazykovedec, ovládal viacero jazykov, od klasických po moderné, mal široké znalosti zo všeobecných dejín, ekonomiky, prírodných vied, estetiky, hudby a politiky. Stal sa aj predsedom ním založeného Slovenského učeného tovarišstva (1792), ako organizačnej bázy šírenia literatúry, osvety a kultúrnej činnosti na našom území. Tovarišstvo bolo najpočetnejším spoločenstvom svojho druhu v Uhorsku, keď do roku 1796 dosiahol 581 členov. Boli to prevažne kňazi, organizovaní v „stánkoch“ po celom Slovensku i blízko neho, napr. až v Jágri (Egri). Podľa niektorých názorov malo úroveň Akadémie vied.

Najbližším spolupracovníkom A. Bernoláka bol Juraj Fándly (1750 – 1811). Patril k najagilnejším reprezentantom generácie. Bol najplodnejším spisovateľom. On predložil žiadosť na zriadenie Katedry slovenského jazyka na univerzite v Pešti. V politickej oblasti mali bernolákovci predstavu transformácie mnohonárodnej monarchie na federatívne usporiadanie. V roku 1795 sa rozhodli vydávať slovenské noviny. Akcia ale zapadla do obdobia, keď odhalili jakobínske hnutie a keď došlo k vlne brutálnych zásahov, takže sa návrh nedal uskutočniť.

Vážnym odporcom hnutia z radov duchovenstva bol Jozef Ignác Bajza (1755 – 1836). Písal v slovenčine, ktorú si sám vytvoril. Je autorom prvého slovenského románu. Vývolal ostrú polemiku s predstaviteľmi bernolákovcov.

Generálny seminár trval len 6 rokov (do smrti Jozefa II. v 1790), ale na ňom študovalo temer šesťsto poslucháčov (594) z územia Slovenska (vtedajšieho Horného Uhorska). Z nich skoro 81% bolo slovenského pôvodu. Keď k nim pripočítame generačných druhov už

hotových kňazov, potom ide o významný počet duchovnej inteligencie, ktorá zohrala rozhodujúcu úlohu v našom národnom vývoji.

Na veľmi úspešnom slovenskom generačnom rozvoji tejto, ale zvlášť nasledujúcej epochy, mala relevantný podiel ďalšia výnimočná osobnosť našich dejín – Alexander Rudnay (1760 – 1831). Pochádzal zo starobylého zemianskeho rodu. Jeho korene siahajú azda až do staroslovenského (veľkomoravského) rodu Diviackych. Vďaka svojej vysokej vzdelanosti, vzácnym charakterovým vlastnostiam a úspechom v predchádzajúcej činnosti a práci v cirkvi bol v krátkej dobe poverovaný vysokými štátnymi a cirkevnými funkciami. Rakúsky cisár František I. ho, už ako titulárneho biskupa, postupne menoval za radcu Miestodržiteľskej rady a potom za radcu Uhorskej dvorskej kancelárie vo Viedni. Roku 1819 bol vymenovaný za ostríhomskeho arcibiskupa a uhorského primasa a zároveň aj najvyššieho sekretára i kancelára uhorského kráľovstva. Roku 1828 ho pápež Lev XII. inkorporoval medzi kardinálov. Odvtedy sa traduje jeho výrok „Slavus sum, et si in cathedra Petri forem, Slavus ero“ (Slovák som, a keby som bol aj na Petrovom stolci, Slovákom zostanem). Zarádňujú ho, i súčasne v 20. a 30. rokoch pôsobiacich aktívnych činiteľov do druhej generácie bernolákovcov. Ich centrom popri Ostrihomi bol aj Budín i Pešť.

Vďaka dôvere panovníka a jeho národnému citeniu pôsobili na území dnešného Slovenska temer výlučne cirkevní hodnostári slovenského pôvodu, stúpenca katolíckeho osvietenstva. Boli zastúpení vo všetkých mestách Slovenska. V kázňach sa uplatňovala nová spisovná slovenčina. Pôsobila na život národa ako čarovný prútik. Slovenských biskupov mala Nitra, B. Bystrica, Rožňava a Spišská Kapitula.

Na čele obidvoch školských dištriktov (bratislavského i košického) stáli slovenskí predstavení. Na základnom stupni škôl v zmysle školskej reformy z roku 1806 sa vyučovalo niektorým zo 7. jazykov národností, teda aj po slovensky. Slovenčina sa často učila v kombinácii ďalších jazykov, ale aj samostatne. Po

roku 1830 to bola zásadne Bernolákova slovenčina. Učebnice sa tlačili v budínskej tlačiarne. Tu vychádzali bez ťažkostí aj práce slovenských vzdelancov, všetko vďaka Rudnayovi a aj tomu, že cenzormi boli zväčša južnoslovenského pôvodu, nám žiliví. V Uhorskej dvorskej komore, Miestodržiteľskej rade, na peštianskej univerzite a inde sa uplatnila aj popredná naša inteligencia, katolícka a evanjelická.

Žiada sa vyzdvihnúť, že Rudnay pôsobil už v tých dobách v duchu ekumenizmu. Presadil schválenie vydávania slovenského týždenníka, o ktorý sa už roky usiloval Juraj (Jiří) Palkovič (1769 – 1850), profesor na bratislavskom evanjelickom lýceu. Vďaka nemu vyšla v roku 1824 v uhorskej metropole aj chýma Slávy dcera Jána Kollára (1793 – 1852) a v nemčine vedecké dielo Pavla Jozefa Šafárika (1795 – 1861): Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten (Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí, 1826).

Rudnay mal humánnu vzťah k ubiedeným. Prispel tiež na viacero stavieb, najmä sakrálnych. Uhradil všetky náklady na projekty a na časť výstavby monumentálnej ostríhomskej baziliky.

Z druhej generácie bernolákovcov treba zvlášť vyzdvihnúť Juraja Palkoviča (1763 – 1835), ostríhomskeho prepošta, vedúcu osobnosť hnutia po smrti Antona Bernoláka. Bol všestranne vzdelaný a vysoko agilný. Vydal 5 zväzkový Bernolákov slovník Slowar Slowenski, Česko – Latinsko – Nemecko – Uherski. 30 rokov pracoval na prvom úplnom preklade Svätého písma (vydaného 1829 a 1832) do novej slovenčiny a celý náklad daroval farám. Vďaka jeho mecénstvu vyšlo aj rozsiahle a vzácne dielo poézie nášho veľkého barda Jána Hollého (1785 – 1849). Hollého Swatopluk, Cirillo – Metodáda a ďalšie diela kriesili vynikajúcim spôsobom z našej heroickej minulosti ideál národnej sily a nezávislosti. Do tejto generácie bernolákovcov patrili ešte Ján Herkeľ, autor všeslovenskej gramatiky, Ján Košík pôvodca troch slovníkov tejto jazykovej skupiny a ďalší.

(Pokračovanie na 10. strane)

Koniarkovo sísošie na pamiatku Antona Bernoláka v Trnave

dobehnúť k plamienku

hoci je búrka stále zamrežovaná
vietor začína obháčat'

kmene a konáre

trávam skrúca šály

uschnutú slivku

sfúkol k mŕtvemu bodu

všetko je také vážne

mení sa akustika

bleskové

blesky popri mne

ešte viac zrýchľujem

k podstrešiu

lastovičkám

a dverám

pravou i ľavou rukou

napokon zapálím

hromničnú sviečku

chýbaš mi

osvieženie

pokľaknem pri Tvojej studni
oklamaná s najskrytejšou bolesťou

ktorá nepreletela cez telo

je zahniezdená vo všetkom

čo je moje

tiene a tiene

som smutná i smútiaca

zmietli ma zmätenú

ale sem som prišla sama

Bože

podávam Ti vodu

si so mnou

oklamany

s najskutočnejšou bolesťou

pri svojej studni sa sústreďuješ

aby si mohol prijať vodu i odo mňa

začiatky vecí ktoré nečakáme

zima si postavila

tanec priamo dohora

v zamrznutých stopách po ňom

zrkadlá mŕtvych mužov

možno ich tváre

bledé

osamelé

opäť víchrica

číry a presvetlený Ábel

tečie cez svoje telo

stúpa po dymovom chodníku

k úzkej hĺbočine Mesiaca

štrbinka červenie

ako krv

prebdiť

opäť sa môže stať čokoľvek

v tomto trpezlivom priestore

na odvrátenej strane noci

som namiesto spánku

vylovila deväť modlitieb za

muža

ktorý smrteľne vážne odišiel

Pán hovorí

že nemôžem stratiť

územie svojej duše

ale práve tam nocuje strach

ZLATA MATLÁKOVÁ

Modlitba za vtáky

pri jeho čiernom tele

zapalujem desiatu modlitbu

línia

čiara oddelí určité od neurčitého

je sama sebou

i obrysom tvaru

čiastočne naznačí

a presne ohraničí tvar

alebo osnovu

rám

aby svojou jemnosťou

hovorila o význame

pre ktorý som ju s Tebou

Bože

stvorila

ak uverím

vo vodnom zrkadle

sa mihne

najznámejšia tvár

cez ktorú vydýchnem

naznačuješ mi

Pane

miesto

na ktorom chodidlami

naplním tvoje stopy

a obaja prejdeme po hladine

dievča bez vena

po večeroch

prikladám k sebe

záprstné kostičky oboch rúk

napriek tme

vtekajú do mesačnej delty

napol hlasom

napol telom

si vymodliavam

tieň svojho tieňa

niečo zázračné

som zavolaná

jediným spôsobom

pozriem na dno rozprávky

a vojdem do trinástej komnaty

plnej

Zlata

triumf plaču

aj tá najúžasnejšia modlitba

má svoj kúsok hmly

no jej pravdivú časť

ukladám deň čo deň

do priestoru na konci vecí

si unavený

Pane

obaja vieme o chvíli

so zvesenou hlavou

v bielej soli

som budúcou slzou

Tvoja ruka sa ma dotkne

a nasmeruje do zvislého prameňa

môže to byť poslanie

i spôsob dorozumenia

keď už niet síl prehovoriť

čakanie

na padajúcu vodu

v prvom sne

kľžu po ulici

dažd'ové ryby

s dúhovými šupinami

v druhom sne

strnádka zatvára krídla

na zmoknutom

chrbáte stromu

tretí nesen

je o kaluži

pri ktorej

sa zastavil Noe

vysokohorská modlitba za vtáky

pri nahosemenných krikoch

stretám červenokridleho murárika

s poranenou chôdzou

je asymetrický ako moje telo

po tisícoch mávnutí naposledy oprie

červené pierka

o žulový kameň

od toho okamihu

sama stúпам

po Ábelovom chodníčku

do vzduchu s inými vtákmi

medzi ktorými chýba ten

ktorý chýbať má

predo mnou jeseň - za mnou jeseň

škrtiaci povrázok

vo výške šarkana

má ľudskú tvár

ako anjeli

s mokrým menom

čo ochraňuje

kúsky zvierat a rastlín

som na správnom mieste

jablko na dotyk -

- dnešná prvá a posledná večera

tak smutno

kráčam so sklonenou hlavou

po nijakej ceste

dodnes

dopredu navlhčené oči

nie sú predzvesťou plaču

znamenajú očistu

zdanlivú clonu

lebo v skutočnosti

nikoho nevpustím na púštne dno

rozdrobený smútok

a upažený On

s kvapôčkami krvi

na pribitej dvojruke

On môže

ja si trúfnem

iba vstúpiť do jeho tieňa

jesenná záhrada s úľom

už sa neprechádzam medzi včelami

v zelenomandľovej vôni

kyslejšie odpovede vetra

sú drsné a sužujú

vnikajú do sveta sušených sliviek

v ktorom uzučké slnko

zapadá nad úľmi

všetci predpokladajú koniec

ale ten neexistuje

lebo anjeli premodlia včeliu zimu

do tisíc a jednej noci

tam sa nič nestratí

iba medovo premiestni

Snímka: Andrea Čepiššáková

Výtvarník Jaroslav Uhel sa narodil v Palúdzke (1954, Liptovský Mikuláš).

Vysokoškolské štúdiá absolvoval v Banskej Bystrici na Pedagogickej fakulte a v Poľsku na Akadémii krásnych umení, Fakulte maliarstva vo Varšave. Pôsobí na Katedre výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde vyučuje kresbu a maľbu. Je členom Slovenskej výtvarnej únie a Umeleckej besedy slovenskej. Venuje sa maľbe, grafickému a knižnému dizajnu, ilustráciám, známkovej tvorbe a publicistickej činnosti v oblasti výtvarnej pedagogiky. Aktívne spolupracuje v oblasti výstav detského výtvarného prejavu. Zúčastňuje sa umeleckých sympózií a tvorivých dielni doma aj v zahraničí.

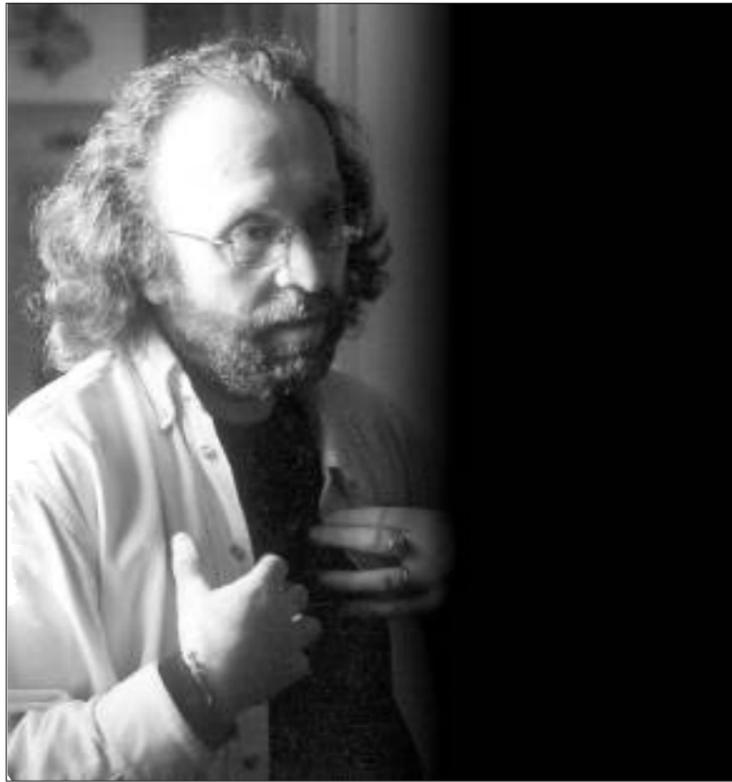
Jeho tvorba bola prezentovaná doteraz na viac ako deväťdesiatich výstavách. Je zastúpený v štátnych, ale predovšetkým v súkromných zbierkach na Slovensku a v zahraničí (Anglicko, Škótsko, Nemecko, Švajčiarsko, Poľsko, USA, Rumunsko, Bulharsko, Turecko, Kanada, Rusko a Grécko). V roku 1998 mu bola udelená Cena ministra kultúry Slovenskej republiky za osobný vklad do slovenskej kultúry a umenia. V roku 2000 sa stal laureátom Ceny Masarykovej Akadémie umení v Prahe za umeleckú činnosť. V roku 2004 mu bola udelená cena kritiky Premio internazionale d'arte San Crispino za maľbu v Talinasku. Žije v Banskej Bystrici a v Palúdzke.

- Vo vnútri obrazov sa niečo hýbe, pomyslela som si pri príležitosti otvorenia výstavy maliara Jaroslava Uhela, ktorá sa uskutočnila v júni v Belehrade v galérii Guarnerius, centar lepich umetnosti Jovana Kolundžije. Tajomné ozvy, energické, pomalé, radostné i pochmúrne podoby tanca farebných odtieňov sa nenásilne pretláčajú k obdivovateľom výtvarného umenia. Najviac na mňa zapôsobila čierna a červená – akoby sa na plátno vyliala bolesť i túžba... Spoznávaním princípov umelcovho vyjadrenia stúpam cez hĺbku pocitov k duchu umenia. "Umenie nás vyzýva k mysliacemu skúmaniu..." tvrdí G.W.F. Hegel. Ateliér v Liptovskom Mikuláši, kde tvoríte, počúva každý ťah štetcom, ktorému zverujete svoje pocity a nálady. Kedy, v akom období svojho života ste sa zblížili s farbou natoľko, že ste jej začali veriť a odovzdávať svoje vnútorné túžby a potreby?

JAROSLAV UHEL: - Na koho sa má maliar spoliehať, ak nie na farbu...? Znie to trošička pateticky, ale je to v konečnom dôsledku tak. Celý život si budujem svoj vzťah s farbou, velebím ju samu v sebe, vytváram si na ňu svoj názor, zvažujem, čo je dobré a čo je zlé. Niekedy s ňou zápasím, s pribúdajú-

Myslí a dýcha farbou

Zhovárame sa s výtvarníkom a vysokoškolským pedagógom Jaroslavom Uhelom

cim vekom som ohľadupnejší. A možno aj preto, že farebnosť môjho sveta sa postupne mení. Navzájom si kladieme podmienky, overujeme jeden druhého, stávame sa samými sebou, ale v konečnom dôsledku sa zo seba aj tešíme. To sú vzácne chvíle. Farba je teda maliarova istota v seba samého, istota vo farbe je aj moja pripravenosť vstrebávať nové poznatky a začleňovať ich do svojho života. Všetko sa vyvíja. Farba, aj ja, aj poznanie... panta rei...

- Máte svoju rodinu, ste vysokoškolský pedagóg, venujete sa rozsiahlej umeleckej tvorbe, ste členom Slovenskej výtvarnej únie a Umeleckej besedy slovenskej v Bratislave, venujete sa neprofesionálnym umelcom vo Zvolene a v Banskej Bystrici, veľmi úzko spolupracujete s Detvianskou umeleckou kolóniou v Detve... nie je to príliš vyčerpávajúce?

JAROSLAV UHEL: - Niekedy je potrebné mať v živote aj šťastie. Ja ho mám. To moje spočíva v rodinnom zázemí a v tom, čo mi je dopriate na tomto svete robiť a žiť. Rád žijem svoj život. Potom si pokojne môžem povedať, že milujem svoju prácu so všetkým, čo k tomu patrí. Ateliér do noci, tvorivé napätia v škole so študentmi, zápal amatérskych výtvarníkov pre vec, nekonečné rozhovory s priateľmi o umení. Nič z toho nepocítujem ako bremeno alebo záťaž, ktorá by ma zožierala a ničila. Ničí ma však čas, nemá ma rád! Napokon Saint – Exupéry povedal, že v človeku si ctí iba to, čo odoláva ohňu. Tak potom nech to bezcenné vo mne zhorí... no vidíte, asi o tom je to všetko.

- Venujete sa maľbe, knižnému dizajnu, ilustráciám, máte za sebou publikačnú činnosť. Ste lektorom a venujete sa výtvarnej pedagogike, tvoríte veľkoplošné umelecké diela. Čo je však ťažiskom vašej tvorby?

JAROSLAV UHEL: - Ťažiskom tvorby u mňa je jej potreba. Bez nej niet tvorby. Cítim to tak. A pritom nemám na mysli výsledný efekt v podobe umeleckého diela. Je to potreba, nutnosť, keby som nevydal zo seba to, čo cítim a čo obsadzuje moju predstavivosť, zamestnáva moju myseľ, čo nosím na dne svojej duše, a to najmä formou maľby na akýkoľvek podklad; najradšej mám plátno a čistý papier, ale aj všetko, čo má akúkoľvek štruktúru, určite by sa to prejavilo na mojom živote veľmi negatívne. Tvorím, pretváram, vymýšľam, zmocňovať sa realit a imaginácií tohoto sveta svojím originálnym a invenčným spôsobom, a pritom dávať zo seba veľký kus energie, lásky, svoj naturel, dynamiku, svoj život, svoje emócie, zážitky, skúsenosti, túžby, sny a nádej, to je pre mňa východiskom mojej tvorby. A pri tom všetkom si skutočne nemyslím, že je prioritnou podstatou tvorby to, či sa výsledný objekt dá označiť ako umelecké dielo, ani to, koľko mi zaň zaplatia. Podľa môjho názoru je najpodstatnejší proces premeny tvorivej energie na úplne svojský a nový objekt, ktorý v sebe nesie čiastočky ľudskej bytosti, ktorá ho vytvorila. Je to pre mňa zázrak.

- Tu, v ateliéri, je mnoho štetcov, farieb v tubách, sú tu rozvešané ukončené obrazy, tie, ktoré ešte schnú, máte poukladané vedľa seba, opierajú sa o stenu a stôl. Prevláda tu svet metafor, stretávam sa tu so snom i realitou. Súčasné umenie je rozmanité. Výtvarní umelci pracujú so všetkým možným. Aké materiály a techniky používate?

JAROSLAV UHEL: - Maliarske techniky... pretože som „tvrdohla-

vý“ zástanca závesného obrazu, hoci sa mi príhodí, že sa nevyhnem ani iným prostriedkom. Vždy mi však záleží na význame vzťahov, súvislosti, syntézy a komplexnosti tvorby. A potom je už jedno, či je to akryl, olej, akvarel, pastel... farba v pigmente či v svetelnom lúči. Pri tvorbe prihliadam nielen na výber techník a materiálov, ale aj na spôsoby vytvorenia maľby. Vzrušuje ma to. Maľujem na plátno, drevo, papier aj kov štetcom, valcom, sprejom, špongiou, handrou, špachtľou, striekaním, škrabaním, pálením, viacfarebným kanafasom, šablónovaním plošným, vpijaním farebných odtieňov a navzájom ich kombinujem. Dôležité je potom z veľkého množstva materiálov selektovať skutočnú kvalitu. Možno aj tu je odpoveď na to, prečo sa často „uchyľujem“ ku kombinácii techník.

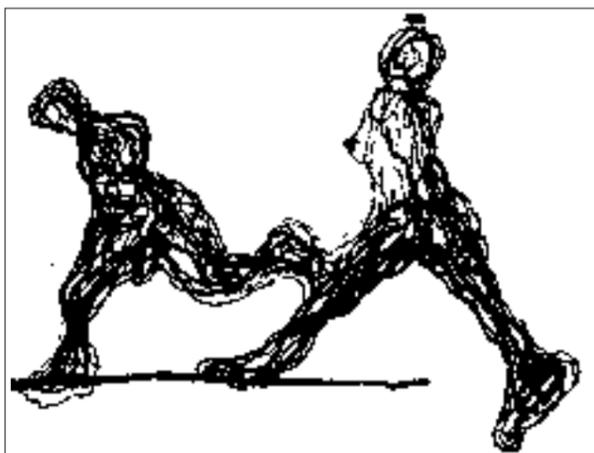
- Umelecké stvárnenie má svoje tajomstvo. Isto so mnou budete súhlasiť, že vaše obrazy o vás „hovoria“ ako o zástancovi kombinácie farieb a techník, ktoré sa používajú v abstraktnom umení. Pri pohľade na vaše diela sa v pozorovateľovi vytvárajú asociácie, ktoré navzájom nesúvisia, pôsobia tak, akoby ste sa pri tvorbe spoliehali skôr na náhodu. Považujete sa na základe svojej umeleckej tvorby za pokračovateľa suprematizmu, abstraktného expresionizmu alebo za surrealistu?

JAROSLAV UHEL: - Tie smery, ktoré ste vymenovali, sú svojim spôsobom „obrami“ v moderných dejinách umenia. Myslím, že mi neprislúcha pasovať sa do polohy pokračovateľa ktoréhokoľvek z nich. Nie je to z dôvodu ich konečného uzatvorenia, hoci by sa pri nejednom z nich tak mohlo celkom zdať, nie je to ani z prílišnej skromnosti a ani preto, žeby som ich necítil, či nemal o ne žiadny záujem. Avšak, neobchádzam ich! Skôr by som sa priklonil k názoru, že niektoré ich výdobytky sa v istom okamihu objavujú v mojej tvorbe. Transformujem ich. Podľa potreby, samozrejme... Niektoré sú viditeľné, iné latentné, sporadické, možno aj náhodilé a nevedomé a niektoré u mňa nerezonujú vôbec. Ale v tejto súvislosti si uvedomujem, že každý môj obraz sprevádza isté tajomstvo, ktoré spočíva v pokusoch o uchopenie myšlienkového a este-

tickej podstaty tvorby. Pre mňa abstraktné neznamená nezrozumiteľné. Abstraktné je vyššie „level“. To si už vyžaduje pokoru. Hoci sa vyhýbam termínu filozofia tvorby, chápem ho ako živý mechanizmus mojich obrazov, ako zmysel, ako dostatočný dôvod existencie. A potom je už akosi jedno, aké postupy pritom využívam. Ako sa k tomu dostanem, ako sa s tým stotožním a koľko mi to trvá. Dokonca si myslím, že originalita, svojráznosť, slobodné tmočenie názoru bez servilnosti súčasným maliarskym jazykom je zmyslom poslania umeleckej tvorby. Naplňovanie seba samého na tejto ceste je to najdôležitejšie. Filozofia tvorby je v takýchto prípadoch pomerne priamočiara, odráža moje myslenie a prístup k životu. V praxi je to potom akýsi odkaz, ktorý znie: Nikdy nenamaľuješ to, čo necítiš!

- Väčšina ľudí hľadá skutočné umenie tam, kde sa vynaloží najviac peňazí na reklamu. Mnohí z nás už necítia potrebu rozpoznať gýč od umeleckého diela. Peniaze vedia deformovať hodnoty aj v umení. Čo by ste odpovedali, ak vám niekto naznačí, že je naivné a smiešne tvoriť umelecké dielo bez nároku na finančný zisk?

JAROSLAV UHEL: - Dobré diela sa netvorí v horizonte finančného efektu alebo v servilnosti ku komerčným požiadavkám. Aj keď pripúšťam, že veľa vynikajúcich diel, ktoré sú súčasťou svetového kultúrneho dedičstva, vzniklo na objednávku donorov. Napriek tomu tvrdím, že značkou či visačkou kvality dobrého umeleckého diela je vyhranený, osobný štýl umelca. Pôvodnosť a originalita. Nestotožňujem sa s názorom, že pri cene má rozhodovať meno umelca. Meno umelca je dobrou garanciou, ale iba pre tých, čo ho poznajú. Otázne však je, akú to má vypovedaciu hodnotu pre priaznivcov alebo konzumentov umenia, alebo, ak chcete, pre trh, ktorý to meno nepozná. A tí ostatní? Nechodme ďaleko a nebamve sa o výnimkách. Koľko našich „kúpýchťivcov“ umenia pozná napríklad súčasných vynikajúcich umelcov severnej Európy alebo Afriky? Alebo iný príklad: spomeňme si, kde sú dnes tí umelci, ktorí v minulom režime mali meno? Boli predsa vtedy všade. V televízii, v novinách, časopisoch, učili sa o nich deti v škole, mali všetky podmienky, všetky verejné objednávky... Stratou režimu a tým aj stratou mena sa snáď stratila aj hodnota ich umeleckého diela? Alebo tam žiadna nebola? Ako je to potom s hodnotami a s menom? A dnes? Povedzte si to, je to iné...? Koľko obrazov sa predáva od slovenských autorov na svetových trhoch s umením? Koľkí z nás majú samostatné autorské výstavy v akceptovaných prestížnych galériách svetových metropol? Koľkí z nás sú zaradení do exkluzívnych katalógov a zborníkov vydávaných napríklad za morom? Tí Škandinávcovia aj Afričania tam sú... V dnešnom svete ovládanom médiami, kde platí premisa, že o kom sa nepíše v printových médiách a nehovorí v televízii, nikdy sa nenarodil a je

iba tým, čo ma zaujíma, čo ma oslovuje, čo rezonuje. Téma sa nedá dosiahnuť, iba sa ponúka. Musí mať v sebe impulz geneticky kódovaný pre mňa. Ale dá sa povedať, že mám rád také témy, ktoré vydávajú svetlo. Už aj preto, že maliar bez svetla nie je ničím. Preto všetko, čo príde a má ešte ku mne do ateliéru prísť, príde samo.

V to verím!

- Hovorí sa, že vedci, lekári a umelci prekráčajú prah svojho času. Osobnosť maliara sa v obraze nestratí. Tvorca sa stáva nesmrteľný vďaka tomu, že jeho srdce bije v citoch, ktoré umelecky zaviedol do všadeprítomného bytia. Je účelom umeleckej tvorby objaviť hádam aj nejaký princíp večnosti?

JAROSLAV UHEL: - Ani nie je tak zmyslom večnosť objaviť, pretože to si nedokážem vôbec predstaviť, ale skôr sa usilovať k nej priblížiť, hľadať k nej

večné, je vo svetle večnosti zbytočné. Takže... čo s tým?

- O svojich študentoch ste isto presvedčený, že si zapamätajú vaše rady, názory, princípy, zásady výtvarnej tvorby. Všetko sa neustále rozvíja, dopĺňa, prekonáva. Pre pedagóga je dôležité, aby sa nestal konzervatívnym. Ako sa vám darí porozumieť umeleckej tvorbe vašich poslucháčov?

JAROSLAV UHEL: - Práca učiteľa nie je ľahká ani jednoduchá... nikdy nebola. Cesta k žiakom si každodenne vyžaduje veľmi veľa úsilia, asertivity aj času. Veľa lásky a porozumenia. Trpezlivosti. Nedá sa zastať. Učiteľ, ktorý na svojej ceste ku

žiakom zastane, je „mŕtvy“ učiteľom. Mŕtvy je aj vtedy, ak neporozumie základným filozofickým východiskám výchovy, vzťahu filozofie a pedagogiky, vzťahu pedagogiky a postmoderného myslenia. Ak má problém chápať prejavy filozofických názorov v cieľoch výchovy a v edukačných modeloch. V mojej každodennej praxi výtvarného pedagóga je potrebné porozumieť umeniu, jeho premenám aj dejinám, umeleckému školstvu, výtvarnej pedagogike a ich pedagogickým východiskám. Tou živnou pôdou mi je prepojenie medzi umením a prirodzenosťou. Okrem toho uplatňujem na ceste k mojim študentom a k ich poznaniu aj pochopeniu nadobudnuté vedomosti o rozvoji ich osobnosti a jej jednotlivých stránok s dôrazom na individualizáciu výchovy a sociomorálny vývin, usilujem sa pochopiť výchovu ako vzťah dvoch ľudí smerujúci k sebarozvoju študenta, usilujem sa porozumieť tvorbe adekvátnych podmienok a prostriedkov

pre jeho realizáciu v podmienkach edukácie. Táto cesta naozaj nie je jednoduchá...

- Umenie by malo spájať ľudí, regióny, národy. Aká je vaša vízia?

JAROSLAV UHEL: - Slovensko je geograficky malé. Malý národ nikdy nebude veľký, veľký sa však môže stať malým... Veľkosť národa v zmysle hodnôt a ich reprezentantov má, našťastie, úplne iné kritériá. Aj v tom, čo môžu ponúknuť iným. Myslím si, Gándhí hovoril o tom, že veľkosť národa, jeho morálna výška môže byť posudzovaná podľa toho, ako nakladá so svojimi zvieratami. Veľkosť národa skutočne nezávisí od počtu jeho obyvate-

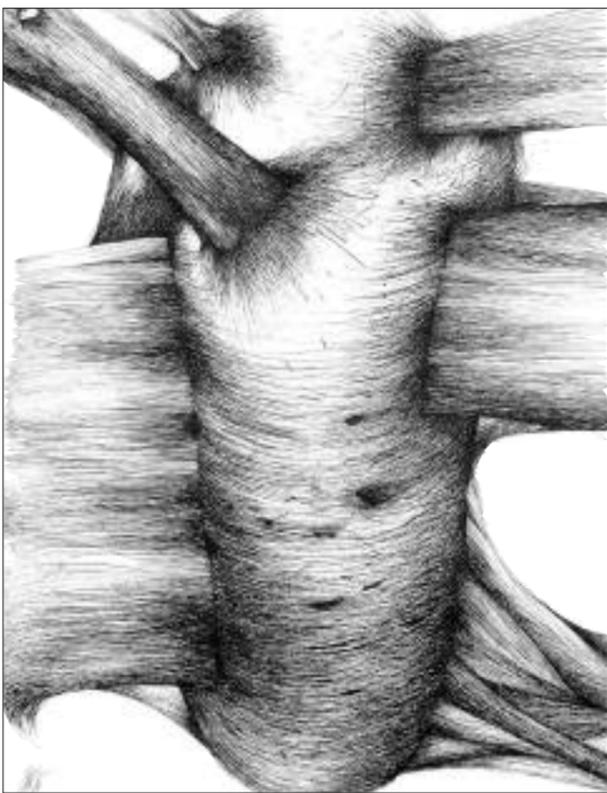
ľov. Závisí od toho, čo môže a je schopný ponúknuť ostatným národom. Naša ponuka je zrejme pomerne chabá a jednostranná, navyše sa výrazne neuplatňujeme. Aj keby bolo predsa len čo ponúknuť svetu... Napriek tomu máme akýsi neustály sklon nadbiehať silným, napodobňovať ich, páčiť sa im a podceňovať ostatných. Niekedy v rozhovoroch cítim napríklad podceňovanie Rumunov a sme prinajmenšom odmeraní k Maďarom. Oba národy majú svojich nesporných veľkánov, ktorí prispeli výrazným spôsobom do svetovej kultúry a umenia. Hudba, literatúra, výtvarné umenie. A my? Porovnajte si to napríklad s tým, čo znamená slovenský sochár Štróbl z Liptova pre maďarskú kultúru v susednom Maďarsku a všimnite si, aké má pozície na Slovensku... Preto možnosť akejkolvek vzájomnej spolupráce závisí od cieľov, ktoré národ má. Keď aj počtom obyvateľov malý národ si dáva veľké ciele, stáva sa veľkým. Aké sú naše ciele? Veľkosť národa závisí od podmienok, ktoré je ochotný vytvoriť pre svojich jedincov, aby naplnili ciele národa. Masa netvorí kultúrne dedičstvo národa, dav nie je tvorcom duchovného bohatstva. Intelekt, talent, nadanie, schopnosti, genialita... prináležia iba jedincom. Nie? Prepáčte, ale neviem si predstaviť napríklad talentovaný dirigentský dav ani plnú záhradu Hviezdoslavov. Práve preto veľkosť národa nemožno merať len jeho počtom. Mierou veľkosti každého jedinca, spoločenskej society, štátu, je veľkosť jeho duchovného bohatstva a schopnosť odovzdávať svoje poznatky ostatným, spolupracovať s nimi, učiť sa z ich skúseností a vytvárať priestor pre to, aby sa iní učili z jeho poznatkov, skúseností a vedomostí. Toto je teraz najdôležitejšie v tejto oblasti pre Slovensko budúcnosti. Bez klientelizmu a elitárstva! Ako je to teda z tohto pohľadu momentálne na Slovensku? Presne je to také, aké sú podmienky pre tvorbu kultúrneho bohatstva, pre vedu aj pre vzdelanie občanov u nás. Skúste si to pomenovať. Napriek tomu to nevidím až také zlé... Naša šanca... ešte trvá!

Zhovárala sa INGRID LUKÁČOVÁ

mŕtvy, vo svete umelo vyrobených hviezdíček a megastar, celebrit a osobností, si dovoľujem, slušne povedané, pochybovať o hodnote toho, kto má a kto nemá meno v súčasnosti na Slovensku. A to sa už vôbec nezaobieram tým, ako a začo mu to meno médií vyrobili. Na Slovensku je to veru ešte stále jednoduché: mať meno, neznamená mať kvalitu! Alebo ak chcete: mať meno, znamená mať médiá...

- Tvorit' a zastupovať seba ako autora znamená aj zastupovať kultúru svojho národa. Svoje diela ste vystavovali nielen na Slovensku, ale aj v Prahe, Varšave, Bukurešti, Moskve, Mníchove, v Ankare, naposledy v Belehrade, teraz chystáte veľkú výstavu v Moskve. Vaše obrazy sú súčasťou súkromných a štátnych zbierok milovníkov umenia v Anglicku, Nemecku, Švajčiarsku, USA, Grécku, Kanade, Maďarsku, Poľsku a Taliansku. Vzťahy, túžby, predstavy, sny... V umení ide o to - zaviesť, presvedčiť a uchvátiť človeka natolko, aby si uvedomil, že sa cez umenie môžeme postupne prepracovať k pravde, k počiatku i koncu, jednoducho, k zmyslu existencie. Každá existencia je podľa môjho názoru skutočná. Aj existencia vašich obrazov a v nich zas existencia vášho sveta. Mnoho rukopisných prác svedčí o tom, že vonkajší i vnútorný svet je pre vás nevyčerpatelným zdrojom inšpirácie. Ktoré motívy prevládajú vo vašej tvorbe? Existuje téma, ktorú sa vám ešte nepodarilo dostatočne umelecky zachytiť i napriek vašej veľkej snahe?

JAROSLAV UHEL: - Nemyslím si, že by mi vyhovovalo programovo tvoriť podľa dopredu stanovených motívov, aj keď som raz odpočul od „kolegov“ tiežmaliarov, že ak chceš predávať, musíš maľovať portréty, kvietky a holé baby... Ale ak sa obzriem za seba, na cestu, ktorú som prešiel, potom sú v mojom ateliéri dve tematické polohy. Jedna je čerpajúca z môjho rodiska a druhá z viery. Nad nimi je človek. Ani jedna z nich nie je tá ľahšia. Žijú v symbióze. Keď domaľujem obraz, ako keby som vysielal impulz tomuto svetu. Tie obrazy, to som ja. A ak sa mi niečo nepodarilo, tak to som sa nepodaril sám sebe... a vtedy sa riešim. Nezvyknem rozmyšľať nad tým, na akej téme budem pracovať o rok alebo o desať rokov. Ani ma to nezaujíma. Nie som zajatcom tém. Ani objednávok. Zapodievam sa

cestu. Zo všetkých sil. Nemyslím si, žeby sa akékoľvek umenie malo favorizovať ambíciou večnosti. Jediné, čo môžeme, je to, že zacielieme svoj život k večnosti, k tej nádhernej večnosti, ktorú môžeme prežívať s Pánom Bohom. Okrem toho si treba uvedomiť, že my nie sme občanmi tejto zeme, ale sme občanmi nebies. A teda život je viac ako len tých pár rokov, ktoré tu žijeme. Naša identita je vo večnosti. A naša veľkosť v tom, v čo veríme. Keď to pochopíme, prestaneme sa snažiť mať toto všetko, čo je na tejto zemi. Navyše S. Luis, známy teológ, mysliteľ, filozof, povedal, že všetko, čo nie je

Po 60 rokoch vyšla konečne publikácia, poskytujúca pravdivý obraz o ojedinelej udalosti II. svetovej vojny na území Slovenskej republiky - o bombardovaní staroslávnej Nitry a to jednak vo forme vedeckej štúdie a jednak vo forme svedectiev ešte žijúcich pamätníkov alebo ich príbuzných. Ide o knihu Štefana Košovana: Nitra, slovenské Coventry? Nitra : Effeta, 2005, 168 s.

Výsledkom seriózneho a dlhodobého archívneho výskumu regionálneho historika Štefana Košovana, ktorého viac-menej celoživotným cieľom bolo získať prameňnú bázu k analýze výnimočnej udalosti hlavne vojenských dejín Slovenska, je spracovanie štúdie o bombardovaní mesta Nitra v podobe samostatnej publikácie. Autor sa popri svojom povolani po celý život amatérsky venuje dejinám mesta Nitry a svoje štúdie a články uverejňuje v miestnej tlači a v historických časopisoch.

V marci 1945, keď sa schyľovalo ku koncu 2. svetovej vojny, bolo bombardované mesto Nitra. Informácia o bombardovaní zanikla vo vojnové haravare a svetová verejnosť sa o tom nedozvedela. A vôbec, v tej dobe sa takáto udalosť pokladala za bežný jav. Zdôraznime teda, v čom je špecifikum tejto udalosti:

1. na Slovensku bol spôsob plošného („koberecovo“) bombardovania civilných objektov použitý len raz, a to pri útoku sovietskych lietadiel na Nitru dňa 26. marca 1945.

2. tento útok nemá počtom obetí v dejinách Slovenska obdobu. Jeho primárnym účelom bolo minimalizovať straty svojich vojsk zničením ohnisk nemeckého odporu a zabezpečiť im rýchly postup. Paralela medzi bombardovaním Nitry a britského mesta Coventry je značná predovšetkým v počte obetí, i keď primárnym cieľom leteckého útoku Luftwaffe na Coventry bolo na rozdiel od Nitry podlomiť morálku civilného obyvateľstva.

Príprava leteckého útoku Sovietov na Nitru trvala viac ako mesiac. V Nitre sa v marci 1945 koncentrovalo veľké množstvo nemeckých vojakov. Nachádzalo sa tu dôležité veliteľstvo Gestapa, ktoré riadilo trestné výpravy troch oddie-

lov Einsatzkomanda. Správy z frontovej línie a intenzívne prelety sovietskych lietadiel s bombardovaním a ostrelovaním Vrábľa a Komjatic celkom zreteľne naznačovali začiatie jarnej ofenzívy Červej armády. Preto ešte 25. Marca 1945 popoludní nemecké velenie vydalo príkazy, aby evakovali zvyšky poľného lazaretu z kláštora, ako aj spravodajskú centrálu a Gestapo. Nemecké jednotky ešte večer organizovane a rýchlo začali ustupovať po všetkých cestách smerom na západ. V ranných hodinách zostalo v meste z nemeckého vojska len niekoľko skupín Einsatzkomanda, ktoré Nitru opustili až o dva dni.

Lietadlá v ten deň zhodili na Nitru 164 bômb. Bombardované boli mestské kasárne, sakrálna budova, lekáreň, školy, ako i centrálna mestská zóna s obchodmi. Vyučovanie v školách však bolo už dlhší čas prerušené, pretože všetky boli do predchádzajúceho dňa obsadené nemeckým vojskom. Okrem centra mesta bomby zasiahli aj najchudobnejšiu mestskú časť Párovec i Horné mesto s hradným komplexom. Výsledok bombardovania bol otrasný. Celkový počet usmrtených a zomrelých na následky zranení sa vyšplhal na 341, z nich 53 detí (do 18 rokov). Okrem civilného obyvateľstva zahynulo 8 slovenských a 5 nemeckých vojakov. Bombardovanie Nitry úplne zničilo 53 domov, budovu mestského divadla, kina, dva hotely... Letecký útok prekvalifikoval všetkých. Časové, personálne, materiálne, ale aj psychické limity boli vážnou prekážkou pri odstraňovaní dôsledkov tejto katastrofy. Zlyhali miestna správa i vojenský veliteľ, ktorí nezakázali tradičný jarmok na trhovisku. Zlyhalo velenie asistenčných jednotiek, ktoré so svojimi 200 členmi boli špeciálne školené práve na takéto prípady. Na rozdiel od nich sa ihneď po nálete iniciatívy chopili členovia CPO a Slovenského červeného kríža. Pri organizovaní pomoci a poriadku v meste mali nezastupiteľnú úlohu aj príslušníci mestskej polície. Následkom bombardovania bol útek jednej tretiny obyvateľov Nitry do viníc na Zobore (kde prekročili niekoľko dní do prechodu frontu).

Myšlienka publikácie sa právom nesie v duchu, že koniec vojny a porážka nacistického Nemecka automaticky neznamenali oslobodenie slovenského národa, ale boli prechodom do ďalšej, dlhej totality. V súlade s ideologickou a politickou požiadavkou štátostany sa nepripomínali negatívne činy v rámci Veľkej vlasteneckej vojny, ktorá nám priniesla oslobodenie od nacistických zločinov. Analýze tejto udalosti sa historiografia do roku 1989 zámernie vyhýbala, resp. jej význam sa bagatelizoval, či pripisoval na

letecký útok pravdepodobne 27 sovietskych bombardérov na mesto. Relevantným prínosom zvlášť pre pamätníkov udalosti a ich potomkov je zoznam obetí bombardovania. Rozsah bombardovania dokresľuje letecká snímka so zakreslením dopadu leteckých púm. Prílohy vyplňajú najmä prínosné zhrňujúce grafy a fotografie nitrianskych fotografov s vysokou dokumentačnou hodnotou, nakoľko väčšinu negatívov sa podarilo Štátnej tajnej bezpečnosti zabaviť. Obsahom 11. kapitoly sú kópie dokumentov, textových hlásení, novinových a časopiseckých článkov, korešpondencie a pod. Tieto, podobne ako aj vyznačenie dopadu bômb na leteckých snímkach, ta-

svoje odpovede na oficiálne žiadosti do nejasných formulácií).

Čo v práci čitateľovi absentuje, je zaradenie týchto udalostí v nitrianskom okrese do širších súvislostí, najmä do komplexného postupu oslobodzovacích akcií Červej armády. Organickou súčasťou práce mohla byť i hlbšia komparácia skúmaného problému s podobnými javmi vo svete (nielen s bombardovaním Coventry a Prahy), resp. na Slovensku. Bombardovanie možno porovnať napr. s bombardovaním baskického mestačka Guernica. Nemožno v tejto súvislosti nespomenúť aj zbytočné bombardovanie Drážďan, či zhodenie atómovej pumy na Nagasaki, teda všetky letecké údery v 2. svetovej vojne, kde sa vojenské ciele útokov pokrývajú s politickými alebo inými zámermi, ktoré doteraz nie sú dostatočne osvetlené.

Štylistika a slovník má občas archaický a ťažkopádny ráz, ale – ako píše i samotný autor – „...v snahe čo najlepšie priblížiť daný stav vtedajších životných pomerov pridržal sa a citoval z oficiálnych dokumentov“. Autor si prípadne mohol dovoliť vypustiť niektoré detaily, ktoré čitateľovi narušajú plynulosť textu, resp. mu nijakým spôsobom nepomôžu. Pri druhom vydaní publikácie by sa mali odstrániť aj všetky preklepy. Do voľní si ešte uviesť, že zmienka o majorovi Jánovi Šmigovskom v poznámke č. 70 nie je úplne objektívna, pretože v nej chýba informácia o jeho aktivitách po začiatku SNP. Veľmi dôležitá otázka sa čitateľovi vynára v spojitosti s fotografickým prieskumom sovietskeho lietadla, ktoré sa objavilo nad Nitrou noc pred bombardovaním: zaregistrovalo toto lietadlo či ruská rozvedka pôsobiaca v meste evakuáciu nemeckého vojska v tú noc na západ? Autor mohol pri absencii sovietskych dokumentov minimálne naznačiť, či Sovieti v čase bombardovania vedeli o zmenách pozícií Nemcov.

Publikácia vyšla za finančnej podpory viacerých spoločností, firiem a jednotlivcov. I keď by sme mohli hovoriť o dobre naznačenom trende pri pomoci vydávania faktografickej literatúry súkromníkmi, bohužiaľ publikácia nenašla ani len minimum pochopenia zo strany magistrátu, ktorý ju nepodporil ani korunou.

MARTIN HETÉNYI

Prelomené tabu

vrub vojnovéj kataklizmy. Je zrejme, že objektívne zhodnotenie faktov nevyhovovalo triednym záujmom, resp. mocenským a propagandistickým potrebám komunistického režimu. Až v 90-tych rokoch boli publikované prvé stručné články, ktoré však nevnikli do hĺbky problému. Okrem toho sa ich autori dopustili niekoľkých faktografických nepresností, napr. v dňoch konkrétnych náletov, v počte obetí. Jedným z cieľov Štefana Košovana bol zámer uviesť historické fakty na pravú mieru; okrem toho ho motivovali i spomienky pamätníkov i seba samého na túto udalosť, ktorej bol očitým svedkom.

Výslednú prácu autor rozdelil do niekoľkých častí. Faktografická časť obsahuje 13 kapitol. Významná je kapitola zaoberajúca sa genézou civilnej protileteckej ochrany. Pre lepšie pochopenie dobovej situácie autor akcentoval politicko-hospodárske hodnotenie pomerov s dôrazom na okres Nitru, k čomu mu poslúžili hlavne mesačné situčné hlásenia okresného náčelníka. Autor nevynechal ďalšie súvisiace aspekty bombardovania, keď komplexne zhmuloval problematiku leteckých poplachov a leteckej aktivity spojencov nad okresom Nitru v rokoch 1944-1945. Kapitola „Vojenská situácia“ obsahuje stručný popis doposiaľ nepublikovaných udalostí v regióne usporiadaných presne chronologicky, i keď viacmenej bez hodnotenia. Podstatu práce tvorí kapitola podrobne analyzujúca le-

bulky, grafy a zoznamy mŕtvych, by však mali byť sústredené do samostatnej prílohy k štúdiu. Logá firiem sponzorov by nemali figurovať ako tretia časť knihy, pretože sú vo vzťahu k obsahu knihy irelevantné. Žiadalo by sa teda iné obsahové členenie knihy, ktoré by komplexne zvyrazňovalo význam príloh ako dôležitú súčasť knihy.

Publikáciu vhodne dopĺňa druhá časť – literárna (autor Emil Vontorčík) so šiestimi skutočnými príbehmi. Jej význam spočíva v tom, že na základe svedectva ešte žijúcich pamätníkov, alebo ich pozostalých beletristicky opisuje atmosféru tragického náletu v pamätnom jarnom snečnom dni, kedy bol v meste jarmok a veľa ľudí čakalo pred predajňou Baťa na dovoz obuvi. Skrátka jej cieľom je rozšíriť diapazón čitateľského záujmu o publikáciu o laickú obec (súčasne historikom podáva obraz o náladách a reakciách obyvateľstva).

Okrem kritiky a analýzy archívnych prameňov autor využil tiež orálnu metódu, pričom hodnotu výpovedi pamätníkov overoval informáciami z iných zdrojov, resp. inými svedkami. Autorovi sa však nepodarilo napriek veľkému úsiliu získať podrobnosti o tejto udalosti od Centrálny archívnej služby ministerstva obrany Ruskej federácie, kde chcel zistiť počet a typy lietadiel, veliteľa letky, počet alebo tonáž bômb, príslušnosť letky k bojovej skupine, atď. (ostáva otázkou, z akých dôvodov pracovníci ruských archívov zahmlievajú

Slávnostná sieň historického Mestského domu (dnes Ponitrianskeho múzea) na Svätoplukovom námestí v Nitre sa 19. septembra t. r. naplnila do posledného miesta (a to aj napriek tomu, že regionálna televízia Zobor vopred neavizovala túto udalosť). Stačilo znenie pozvánky, že toto stretnutie sa koná pri príležitosti životného jubilea básnika Teodora Križku, vydavateľa a šéfredaktora Kultúry. Bola to prekrásna slávnosť, prežiaraná Duchom. Potešením bolo počúvať slová PhDr. Jozefa Brunclíka, predstaviteľa nastupujúcej generácie literárnych vedcov, i popredného literárneho vedca, bývalého rektora Univerzity Konštantína Filozofa, profesora Petra Libu, ktorí priblížili prítomným život a dielo básnika. Mimochodom, Univ. profesor Peter Liba je, tiež tohtoročný jubilant, je čerstvý nositeľ Ceny Fra Angelica, no najmä prestížneho rytierskeho Radu svätého Gregora Veľkého, ktorý mu udelil pápež Benedikt XVI.

Početné stretnutie kresťanských intelektuálov Nitry, i hostí z Bratislavy a z Nových Zámok potešila aj prítomnosť J. E. kardinála Jána Chryzostoma Korca, ktorý svojou osobnou účasťou potvrdil to, čo napísal v predslove k najnovšej knihe autobiografických esejí básnika Teodora Križku Srdce Sifyfos, - že ide o „básnika z najbližších“ jeho srdcu...

Neopakovateľným spôsobom sa prítomným prihovoral aj sám jubilujúci básnik, keď predniesol krátku esej o zmysle tvorby, i keď odpovedal na zainteresovanú otázku prítomných.

Veľký záujem Nitranov je prirodzeným dôsledkom toho, ako Teodor Križka vo svojej poézii ako aj v dvojtýždenníku Kultúra venuje pozornosť Nitre i jej duchovným autoritám. Mám na mysli predovšetkým doterajšieho i nového sídel-

Básnik z najbližších

ného biskupa na biskupskom stolci, akým sa nemôže pochváliť žiadne iné stredo- a východoeurópske mesto (bol ustanovený v r. 880 a doteraz sa na ňom vystriedalo 84 biskupov).

Z veršov Teodora Križku čitateľ vníma lásku básnika k tomuto mestu i to, že túto lásku vyjadruje jedinečným spôsobom majster slova a básnického umenia tak ako doteraz žiaden iný básnik v slovenskej literatúre. Nové videnie staroslávneho mesta našich predkov Slovanov, i súčasnikov, mesta oslavovaného priateľmi a rešpektovaného i nepriateľmi, ale i mesta zabudnutého a po dlhé roky vytláčaného z vedomia národa, upúta, ba fascinuje súčasníkov, ktorých sa ešte dotýka písané slovo a ktorí ešte celkom neopustili pod informačným diktátom najmä elektronických médií.

*Hrad v Nitre zapustený do skaly
je ako strom, čo k oblohe sa klania,
prerastá nami, čo sme zvetrali,
a jeho sila odieva sa do mlčania.*

*Kardinál mlčí, mnohí mlčia s ním.
Sám ako Boh, i každého, i nič.
Len tí sa dusia jeho mlčaním,
čo dobre vedia, ako ticho kričí.*

*Hrad nepremiestnia ani nevytrú
z tej panorámy na nitrianskej zemi,
kým opretí sme srdcom o Nitru,
kým nie je z Nitry kameň na kameni.
(Úryvok z básne Nitriansky hrad je zo
zbierky Večernica ranná hviezda, Petrus
2001)*

Je naším šťastím, že ešte stále máme v národe viacerých ľudí, ktorí svoj talent a postavenie (a dnes treba povedať, i

svoje duchovné bohatstvo) dávajú neraz na úkor svojho životného komfortu do služieb svojho ľudu, nemlčia a čo by ich to malo i život stáť, hovoria jasnou rečou pravdy... Robia tak aj v situácii, keď už veľká časť inteligencie opätovne trénuje ohýbanie chrbtice, hoci tenzor ani nejde o život, ale iba o prístup k plným hrncom a válovm, nevidiac, ako sa na obzore mraky zaťahujú a že sa blíži veľká búrka a v jej bleskoch sa ich zlato na prach premení...

Vlády sa menia, prezidenti z času na čas udeľujú metály a neraz nevedia, kto by si to najviac zaslúžil. My občania sa opäť a opäť presvedčame o tom, že nestačia zásluhy ani činy, ak nie je mocné pozadie, ktoré by návrhy zaslúžilých a bezostých posúvalo...

Aby sa na poďakovanie nezabudlo, pripomíname, že predstaviteľstvo Bernolákovskej spoločnosti udelilo na tejto laudácii básnikovi Teodorovi Križkovi čestné členstvo, ktoré mu odovzdal člen predstaviteľstva Ing. Ivan Liday.

Keď sa niesli sálou tóny Chopinovej Revolučnej v podaní konzervatoristky Magdalény Pažitnej a keď sa ozval podmanivý hlas Hildy Michalíkovej, ktorá predniesla ukážky z básnickej tvorby Teodora Križku i úryvok z jeho pozoruhodnej knihy Srdce Sifyfos, v preplnenej sále všetko zamrelo.

Obecenstvo priam nasávalo hudbu slov, očarené veršami, ktoré sú iné, ako sme zvykli počúvať. Poslucháči cítili, že tak ako počúvajú slová o Nitre, a nielen o Nitre, ale i o živote, prírode, Slovensku, o Bohu a človeku, že tak predtým u nás nehovoril nik...

Ale keby aj nešlo o básnika, už to, že Teodor Križka ako šéfredaktor Kultúry takmer jedno desaťročie hovorí a píše otvorene, tak, ako by sa malo v demokratickom štáte, nezaťažovaný strachom o materiálne výhody či stranickým vedením, zahraničným tlakom, ani vidinou

tučného sprepitného, už to samo osebe stačí, aby si vyslúžil obdiv všeobecný v tomto národe. Obdiv najvyšší!

Nie som jediný, kto sa na tomto pamätnom kultúrnom podujatí nad tým zamyslel... a potešilo ma to.

Nie je to s nami také zlé, keď ešte našimi súčasníkmi sú a medzi nami tvoria takito básnici. A keď ešte žijú aj takíto biskupi a profesori. Keď je dosť takých vnímavých ľudí, ktorí vedia, ako si uctiť múdrych a statočných!

EMIL VONTORČÍK

Host literárneho večera kardinál Ján Ch. Korec v spoločnosti Teodora Križku a účinkujúcich (vľavo Hilda Michalíkovej, vpravo prof. Peter Liba)

Z myšlienok

Fjodora M. DOSTOJEVSKÉHO
(11.11. 1821 - 9.2. 1881)

Ruský spisovateľ a mysliteľ, priekopník moderného psychologického románu, dokázal skĺbiť tradície romantickú sebaanalýzu s komplexným videním sveta a človeka v ňom. Vo svojej rozsiahlej literárnej tvorbe (napr. Biedni ľudia, Poniženie a urazení, Zápisky z mŕtveho domu, Zločin a trest, Idiot, Bratia Karamazovci) syntetizoval umelecký i vedecký princíp v sfére poznania duše človeka. S nenapodobiteľnou silou a pôsobivou inšpiráciou vyjadril nekonečné priestory ľudskej duše. Popísal ľud-

ské jednanie v hraničných situáciách. Rozpoznal všetky choroby a neduhy ľudského individua. Hľadal rýdze a harmonické medzilidské vzťahy. Hľadal ľudskosť v každom človeku, v dobrom i v zlom. Poznal všetky tváre ľudského utrpenia, ponížovania a zúfalej bezmocnosti. Hlboko preskúmal vzťah jednotlivca a spoločnosti, utrpenia a vzbury, ľudskej dôstojnosti i poníženia. Zanechal posolstvo existenciálnej analýzy ľudského bytia aj pre formovanie moderných filozofických koncepcií.

Človek je tajomstvo. Treba ho rozlúštiť a ak ho budeš lúštiť aj celý život, nehovor, že si strácal čas.

Zaobrám sa týmto tajomstvom, pretože chcem byť človekom.

Najneznesiteľnejšie nešťastie je to, keď sa sám stávaš nespravodlivým, zlým, ohavným, všetko si to uvedomuješ, robíš si dokonca výčitky - ale nemôžeš sa ovládnuť.

Jediným dôležitým bojiskom na tejto zemi je ľudská duša. Tam zvädza nelútostný zápas Boh a diabol...

Duša v sebe vždy tají viac,

ako možno vyjadriť slovami, farbami, alebo znakmi.

Láskyplná pokora je strašná moc, zo všetkým najsilnejšia, ku ktorej neexistuje nič podobné... Ak sa pýtaš sám seba,

dobyť násilím alebo pokornou láskou, vždy rozhodni - dosiahnem pokornou láskou.

Tvoja odmena je duchovná radosť, ktorú môže nadobudnúť iba spravodlivý.

Je strašné vidieť človeka, v ktorého moci je nepostihnuteľné, človeka, ktorý nevie,

čo má robiť a pohráva si s hračkou, ktorá je - Boh.

Kto chce uvidieť živého Boha z tváre do tváre, nech ho nehľadá na prázdnom nebi svojho myšlienkového sveta, ale v ľudskej láske...

Mravným vzorom a ideálom je mi Kristus...

Dôverujte v Boha! Dôverujte mu absolútne!

A nikdy nezúfajte nad jeho milosrdenstvom!

Milujte celé tvorstvo Božie, celý svet, každé zrnko vo svete!

Keď budeš milovať každú vec,

potom pochopíš Božie tajomstvo vo veciach...

Krásny je život, ak urobíš niečo dobré a spravodlivé...

Bez vyššej idey neobstojí vo svete ani človek, ani národ.

Šťastie nespočíva v šťastí, ale v jeho dosahovaní...

Šťastie nezávisí od vonkajších okolností, ale od spôsobu ako ho prijímame...

Ľudia odvrhujú prorokov a vraždia ich, milujú však mučeníkov a uctievať tých, ktorých zavraždili.

Kto nemá peniaze je chudobný, kto nemá priateľov, je ešte chudobnejší, ale kto nemá srdce,

je najchudobnejší na svete.

Utrpenie - i to je život.

Aké potešenie by bolo v ňom bez utrpenia?

Utrpenie všetko očistí...

Všetci, kto sú schopní pre pravdu,

všetci tí cítia svojim svedomím,

čo je šťastie a čo nie je...

Čím viac je v nás ducha a vnútorného obsahu, tým krásnejší je náš život.

(dmj)

Historické rozhodnutie Antona Bernoláka a jeho druhov

(Dokončenie zo 4. strany)

Evanjelická časť národa, ako sme už poznamenali, Bernolákovu slovenčinu až na výnimky (napr. Ján Čaplovič) neprijala. Pridržala sa biblickej češtiny, aj keď zväčša slovakizovanej. Ich väzba na český jazyk nebola len kultúrna či politická orientácia, ale bola hlboko a teda aj nadlho zakotvená ako súčasť ich náboženského presvedčenia. Treba pritom zdôrazniť, že len niekoľko jedincov sa ozaj cítilo byť Čechmi a aj to nie natrvalo. Zväčša sa jasne rozlišovali dva národy, nehovorilo sa o českom kmeni ale o „československom kmeni“, alebo „Ústav“ (v Bratislave) a „Katedra“ (v B. Štiavici) „reči a literatúry“ bola „československá“. Obidve strany si uvedomovali škodlivosť jazykovej jednotnosti.

Úsilie opisovaných slovenských generácií narážalo od samých počiatkov na odpor maďarskej národnej sfachty. Už v dvoch rokoch po smrti Jozefa II. vyšli prvé zákony na prospech maďarčiny (zák. článok 16 a 7). Bol to dodatočný prejav feudálneho - stavovského odboja proti jozefinskému absolutizmu, centralizmu a germanizácii, ale zároveň, ako snahy o národnú hegemoniu. Tlaky sa stále stupňovali. Roku 1826 sa usilovali o zavedenie maďarčiny ako štátneho jazyka. O štyri roky neskôr sa im podarilo presadiť, že do verejného úradu mohla byť prijatá len osoba so znalosťou maďarčiny. Útokom musel čeliť aj Rudnay a ihneď po jeho smrti vydala ostrihomská stolická kongregácia radikálny štatút na totálnu asimiláciu slovenského a nemeckého obyvateľstva v stolici.

O zblížovanie obidvoch jazykovo rozdelených konfesijných krídel sa najviac usiloval bernolákovec Martin Hamuljak (1789 - 1859). Jeho snahy vyústili do založenia prvej celonárodnej ustanovizne Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej roku 1834 po dohode a na čele s predsedom J. Kollárom. Spolok vydal almanach Zora s príspevkami v bernolákovskej slovenčine i v kollárovskej češtine a spomenuté veľké básnické dielo J. Hollého.

Na kľúčové rozhodnutie a úsilie bernolákovcov nadviazala nová mladá obrodná generácia, ktorá sa začala formovať v polovici tridsiatych rokov 19. storočia. Centrom pohybu sa stala Česko-slovenská spoločnosť na bratislavskom evanjelickom lýceu na čele s Ľudovítom Štúrom (1815 - 1856). Z hľadiska ďalšieho národného vývinu to bola geniálna vodcovská osobnosť. E. Štúr (*), človek mimoriadne nadaný, všestranný, charizmatická osobnosť s veľkou mravnou silou a s osobitým čarom, utvrdzoval mládež v národnom povedomí a hrdosti. Zdôrazňoval, že „Človek bez svedomia je koža biedna, daromná, národ bez vedomostí historickej o sebe a predkoch svojich je hromádka koží otrockých.“ Bezvýhradne venoval svoj život verejným a národným záujmom. Stal sa vodcom skutočne celého národa.

Zvyšujúce sa asimilačné tlaky a perspektívy národnoemancipačného zápasu nútili obrodnú inteligenciu konečne utvoriť národnú jednotu. Východiskom z nej bola logická cesta - vzdať sa obidvoch jazykov, bernolákovčiny i češtiny a vytvoriť celonárodný spisovný jazyk. A tak historické rozhodnutie v tomto zmysle, prijatie stredoslovenského nárečia za slovenský spisovný jazyk padlo na evanjelickej fare Jozefa Miloslava Hurbana (1817 - 1888) v Hlbokom v júli 1843 v kruhu Štúrových priateľov. Štúrovi si tento krok dali schváliť pri spoločnej návšteve na fare u J. Hollého. Pozitívne ho prijali aj ostatní bernolákovci. Spoločné nebezpečenstvo pre národnú existenciu pomohlo prekonať stáročný konfesijný rozpor medzi Slováckmi, ktorý bol hlavnou príčinou aj jazykového a ideologického dualizmu.

E. Štúr v diele Nárečia slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí (1846) zdôvodnil princíp národnej samo-

bytnosti Slovákov ako osobitného národa s vlastným spisovným jazykom a narokujúcim si rovnoprávnosť s inými národmi. Gramatický systém novej slovenčiny podal v Náuke reči slovenskej (1846). Týmto historickým činom prispel spolu s družinou k aktu konštituovania sa moderného slovenského národa. Nadväznosť na Bernolákovu ideu národnej svojbytnosti veľmi pekne vyjadril týmito slovami: „Mi prešporskí Slováci, mi sme boli ten sin, čo tak krivo blúdiu... Zazreli sme tú pravú cestu k cieľu Slovenska!... mi chceme biť pred Bohom, svetom, Slávstvom Slováci... chceme na základe, čo ste Vi z verním Slováci založili, stavbu ďalej ťahať“ (list J. Hollému 1843). A ešte jasnejšie: „...razili nám cestu znameňití náš Bernolák a jeho nasledovníci...dovršujeme len to čo oni začali a vistavili. Či nje sú práve oni, ktorí k národu nášmu sa najsrdečnejšie prítúli-li...?“ (Hlas k rodákovi 1845).

Vystúpením E. Štúra došlo konečne k prepotrebnému sceleniu rozdeleného národa, tak nevyhnutnému pre ďalší náš zvlášť politický vývoj. Kroky štúrovcov narážali, žiaľ aj na vážny i široký nesúhlas. Mimoriadne kritický odporcom novej slovenčiny bol náš najvýznamnejší hlásateľ slovenskej vzájomnosti Ján Kollár. Bol vášnivo zaujatý ideálnou predstavou vznikajúceho veľkého, jednotného a silného slovenského národa, postupným splynutím „nynějšího roznárodu“ na všeobecnú jednotu. On osobitosť slovenského národa striktné, trvalo a nešetne odmietal. Patril k nemu aj ďalší významný predstaviteľ slovenskej idey Pavel Jozef Šafárik, ktorý síce opodstatnenosť materinského jazyka v kultúre uznával, ale nový spisovný jazyk tiež neschvaľoval.

Pri nástupe štúrovcov sa aktivizovala aj nová generácia bernolákovcov - tzv. tretia. Najvýznamnejšiu úlohu v nej zohral Andrej Radlinský (1817 - 1879). Bol mimoriadne činný ako vydavateľ, redaktor, organizátor národného hnutia a tribún v revolúcii. Predložil tri memoranda ministerstvom monarchie vo veci zavedenia slovenčiny. Významne prispel k zjednocovaciemu procesu. Bol spoluzakladateľom literárneho spolku Tatrin, ktorý vznikol roku 1844 na evanjelickej fare Michala Miroslava Hodžu (1811 - 1870) v Lipt. Sv. Mikuláši. Za zavŕšenie úsilia o národnú jednotu sa považuje štvrtá „sednica“ Tatrinu 1847 na katolíckej fare v Čachticiach, za účasti 70 popredných predstaviteľov obidvoch náboženstiev.

Z tretej generácie spomeňme aspoň Štefana Závodníka, plodného ľudovovýchového pracovníka a organizátora. Potom významného jazykovedca, univerzitného profesora v Prahe, Martina Hattalu, autora záverečnej kodifikácie spisovnej slovenčiny a aj Jozefa Karola Viktorína, vydavateľa literárnych almanachov a zostavovateľa slovenskej gramatiky v nemčine, ktorá vyšla v štyroch vydaniach.

Štúrovská generácia doviedla národnoobrodný proces do prirodzeného kľúčového vyústenia, do politickej aktivity, ktorá relevantným spôsobom usmernila ďalší náš národný rozvoj. Zrealizoval sa (povedané v skratke) vystúpením E. Štúra v Uhorskom sneme (s požiadavkou na zrušenie poddanstva, za rozšírenie občianskych slobôd, za zavedenie slovenčiny do škôl...), zostavením Žiadostí slovenského národa 11.5.1848 v Lipt. Sv. Mikuláši (zrovnoprávnenie národa v rámci Uhorska), vyslovením štátnej nezávislosti Slovenska 19.9.1948 na Myjave a revolučným národným vystúpením v meruďsmom roku.

Východiskové historické rozhodnutie bernolákovcov a štúrovské ucelenie národnej jednoty je dôkazom, že aj za veľmi nepriaznivých podmienok, môže niekoľko zanietených jednotlivcov dať správny smer ďalšiemu národnému rozvoju.

Že by sa už teraz nerodili? To, hádam, nie!

POUŽITÉ LITERÁRNE PRAMENE

Vyvíjalová, M., 1998: Alexander Rudnay v kontexte slovenského národnoobrodného hnutia. MS Martin, 231 s. (základný prameň)

Đurica, M.S., 2003: Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti dvoch tisícročí. LÚČ Bratislava, 837 s.

Đurica, M.S., 2006: Nacionalizmus alebo národné povedomie? LÚČ. Bratislava, 34s.

Encyklopédia Slovenska. 1977 - 1982, zv. I. - VI. Bratislava, 3939 s.

Greguš, Ct., 1991: Slovensko - dlhá cesta k suverenite. Tatrapress. Bratislava, 181 s.

Gutkas, K., 1995: Austria imperialis. Schubert-Franzke. St. Polten, 224 s.

Horváth, P., 1998: Anton Bernolák (1762 - 1873). Bernolákovská spoločnosť a MS. Bratislava, 261 s.

Hromník, C.A., 2006: Sloveni: Unde orti estis? Slováci, kde sú vaše korene? Nástup - časopis nastupujúcej generácie, s. 1-7, www.jsm.snj.sk

Hromník, C.A., 2006: Vianoce: Predpovedal snáď starodávny slovenský svet príchod Krista? Nástup - časopis nastupujúcej generácie, s. 11-13, www.jsm.snj.sk

Hučko, J., 1974: Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodenskej inteligencie. Vydavateľstvo SAV. Bratislava, 385 s.

Judák, V., 2004: Dejiny mojej Cirkvi (II.diel). Spolok sv. Vojtecha. Trnava, 223 s.

Mináč, V., 1972: Duchanie do pahrieb. Tatran. Bratislava, 155 s.

Petrovský, K., 2006: Zakladateľ modernej národnej ideológie. Kultúra č.1, s.8

Segeš, V. a kol., 2003: Kniha kráľov. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava, 299 s.

Semeš, A., 2005: List prvému autorovi práce. Bratislava, 2 s.

Slovensko 1, Dejiny, 1971, Obzor. Bratislava, 851 s.

Szirmay, A., 1804: Hungaria in parabolis, sine commentarii in adagia et dieteria Hungarorum. Typis Regiae universitatis Pestanae. Budín, 70 - 73 s.

Tibenský, J., Bokesová-Uherová, M., 1975: Priekopníci slovenskej kultúry. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava, 314 s.

POZNÁMKY

1) A. Bernolák mal v príbuzenstve veľa kňazov a poznal ich dávnejší zámer zostaviť pravopis slovenčiny. Využil ich poznatky. Keď sa ujal tejto neľahkej úlohy mal iba 22 rokov. Autorovi listu, A. Semešovi, to podrobnejšie rozviadol Prof. Štefan Šmálik.

2) Pristavme sa pri tvrdení, že slovenský národ je plebejský v čistej forme (Mináč 1972). Vyvracia to už zemľinský šľachtic A. Szirmay (1804), keď v jeho časoch uvádza zoznam 146 slovenských zemianskych rodov (len tých, čo končia na -ský či -cký), ktoré sa stali šľachtickými za vojenskej zásluhy s poznaním „Tito všeci dobre Vedľa po slovensky.“ A podľa nových výskumov (Hučko 1974), v súpise slovenskej obrodenskej inteligencie v období 1780-1848 malo 22% zemiansky pôvod. Žiaľ, ich podstatná časť sa v priebehu konca 19. a začiatkom 20. stor. stala „suchou ratolesťou“, ako následok systematicky riadeného asimilačného tlaku.

3) Prof. Cyril A. Hromník je vedecky plodný americký historik slovenského pôvodu (emigrant), žije v Kapskom Meste v Juhoafrickej republike. Rád by vydal aj prácu o pôvode Slovákov. Pokúša sa zistiť, či by bol o ňu záujem na Slovensku a či by mal kto podporiť jej vydanie. Vo dvoch citovaných prácach uvádza a vysvetľuje rad príbuzných slov v obidvoch jazykoch. Uvedme príklady: Vianoce, koleba, chvoj, mágia, Sloveni, tesár, somár, kaluž, jarok, boh, ai.

4) Mladého Ľudovíta Štúra v Uhrovci presvedčil priateľ, katolícky kaplán Jozef Ščasný, oddaný bernolákovec, aby prestal veršovať a písať po česky a stal sa prívržencom slovenčiny.

CTIBOR GREGUŠ,
MARIANNA KELLEROVÁ

Utrpenie Slovákov a Rusínov v Maďarskej kráľovskej armáde 1938 – 1945

(Dokončenie z 3. strany)

Podrobný výskum všetkých týchto materiálov si nesporné vyžiada obrovské množstvo času a predovšetkým zanietných bádateľov, ktorí budú ochotní vrhnúť sa na tieto nespracované a tabuizované otázky našej historiografie.

Podľa všetkého v prvej, „víťaznej“ fáze vojny, teda v období rokov 1941-1942, neboli straty slovenskej menšiny väčšie, než u iných menšín. Hovorí o tom hlásenie slovenského vyslanca z Budapešti z 12. júna 1942. Slovenský vyslanec na základe správ z rumunského vyslanectva zistil, že „*Maďari celkom očividne zaraďujú prehnane množstvo príslušníkov rumunskej národnej skupiny do útvarov odchádzajúcich na front. Robia to celkom cieľavedome ako veľmi účinný prostriedok na prenasledovanie Rumunov v Maďarsku.*“ Takto malo byť zmobilizovaných údajne až do 40 000 Rumunov. Práve tieto nelichotivé správy dali podnet slovenskému vyslancovi, aby si ich overil u vedúcich predstaviteľov Slovenskej národnej jednoty, „*či aj Slováci nie sú na tom ako Rumuni.*“ Výsledok hlásenia bol však negatívny, slovenskí predstavitelia v tom čase nemali podobné poznatky, ako ich rumunskí priatelia, že by „*Maďari povolávajú k vojku využívali ako politický prostriedok na prenasledovanie Slovákov v Maďarsku.*“ Rukovanie Slovákov sa vraj dialo v „normálnych“ hraniciach. Jedinou zistenou výnimkou bol len prípad Dr. Böhma, ktorý musel narukovať do oddielu pre politicky nespoľahlivých. Tento oddiel hneď šikovali na front. Z tohto prípadu bol vyvodnený záver, ktorý vraj jasne ukazuje, „*k akým prostriedkom sa vedia uchýliť Maďari v politickom boji proti inonárodným menšinám,*“ a preto sa aj správy od predstaviteľov rumunskej menšiny javia ako hodnoverné.⁵

Najmä od konca druhého polovice roka 1943 sa však začali masové úteky Slovákov, ale aj Rusínov z maďarskej armády. Hovorí o tom napr. aj mesačné situčné hlásenie okresného náčelníka z Michalovca za december 1943: „*V poslednej dobe prichádza viac vojenských zbehov z Maďarska. Sú to novonastúpivší nováčkovia – Slováci – z obsadeného územia. Takmer všetci jednohlasne vypovedajú, že sa cítia byť Slovámi, maďarský jazyk neovládajú a sa tam s nimi zle zaobchádza.*“⁶

Napr. Jozef Baroš (1918, Užhorod), Rusín, bol vypočúvaný dňa 9. mája 1943 na žandárskej stanici (ŽS) vo Veľkých Zalužiciach, dva dni po jeho zbehnutí od jedného z košických plukov a následnom ilegálnom prekonaní hranice pri Blatných Revištiach.

Baroš ako politicky organizovaný Rusín, navyše protimaďarského zmysľania, nemohol doma získať zamestnanie. Hospodárska situácia v oblasti jeho rodiska bola vraj neutúšená; všetok drobný ľud, bez rozdielu národnosti bol naladený proti vládnucemu režimu. Preto obyvatelia obsadeného územia Podkarpatkej Rusi, vrátane Maďarov, „*chceli by sa vrátiť k Slovensku.*“ Napriek vzájomnej zhode v tejto základnej politickej otázke sa vraj „*Maďari so Slovámi a Rusínmi, i opačne, veľmi sa nenávidia, civilisti i vojaci.*“ Náboženských trení však nebolo.

Rovnako ako v civilnom obyvateľstve bola nálada „*veľmi zlá*“ aj v armáde. Časté dezercie sa objavovali nielen medzi mužstvom z radov národností, ale aj medzi samotnými Maďarmi a disciplína mohla byť udržovaná „*len terorom dôstojníkov.*“ V armáde bola takisto obrovská priepasť medzi mužstvom a dôstojníkmi. Títo s radovými vojakmi „*zaobchádzajú veľmi zle, ba až neludzky. Pre každé previnenie pri cvičení vojakov bijú, kopajú ich a dávajú im veľké telesné tresty.*“⁷

Martin Manko (1920, Pača, Rožňava) počas výsluchu na ŽS v Dobšinej o.i.

udával, že pri cvičeniach mu veliaci poddôstojníci nadávali do „*buta tótov*“, iný poddôstojník mu 50-krát rozkázal ľahnúť si k zemi, pričom ho viacrás dokopal. Pri odchode na dovolenku pred odsunom na front mu (3. 4. 1943) mu zas veliteľ izby ironicky poznamenal, aby sa „*viac na jeho izbu nevrátil*“, čím očividne narážal na jeho odchod do poľa.⁸

Ján Belušák (1922, Remetské Hámry) zbehol od 4. protiletadlovej motorizovanej batérie koncom roka 1943, presne 29. 12. 1943. Namierené mal do rodnej obce. Podľa vlastných slov zbehol pre neznesiteľnosť maďarskej „disciplíny“ a neľudského zaobchádzania s vojakmi nemaďarských národností. Na otázku, aký je pomer medzi národnosťami v armáde uvádzal, že „*vojaci maďarskej národnosti nadávajú Slovákom do bidos tóth a ich nenávidia.*“ Rumunov nenávidia podobne a tí zase rovnako ich.⁹

Michal Copák (1922, Ruskovce) slúžil v maďarskom 54. pionierskom prápore. Počas dovolenky na prelome rokov 1943/1944 dňa 2. januára zbehol. Na druhý deň vypovedal, že ako Slovak bol zo strany predstavených prenasledovaný. Keď vraj hocičo zlé urobil, hoci neúmyselne, bolo mu nadávané do „*sprostých Slovákov*“, do „*drevených jazykov*“ a bol aj bitý.¹⁰

Ján Kačur (1922, Ruskovce) zbehol od 4. ženijného práporu v Baji. Pri výsluchu na ŽS Závadka dňa 10. januára 1944 ako dôvod dezercie a následného prekročenia hraníc uviedol, že „*nás gážiťia a poddôstojníci bili, oblievali nás pri cvičení na loďkách a pontónoch vodou a grobiansky nám nadávali do bidoslovakov.*“¹¹

Michal Štuller (1922, Ruskovce) zbehol do rodnej obce 5. januára 1944 od 18. pešieho pluku v Baji, kde slúžil. Zbehol údajne kvôli zlému zaobchádzaniu a bitiu zo strany maďarských poddôstojníkov.¹²

Ján Miga (1912, Ťahanovce) zažil na vlastnej koži vojenské ťaženie proti Juhooslávii v roku 1941. Ako príslušník 8. protiletadloveho delostreleckého oddielu v Košiciach bol totiž nasadený do bojov o mesto Zombor. 14. februára 1944 však z maďarskej armády dezertoval. Na otázku bližšieho popisu príčin a okolností úteku uviedol, že posledne bol v zbrani už 18 mesiacov a to bez vyhliadok na prepustenie do civilu. Navyše však so Slovámi bolo vraj zle zaobchádzané. „*...vojaci maďarskej národnosti bolo nám nadávané do sprostých a smradľavých Slovákov*“, preto sa rozhodol, že „*Maďarom slúžiť nebudem ale utečiem na Slovensko.*“¹³

Pečeňák Ján (1921, Jasenov, Sobrance) slúžil v posádke v Pécsi. Počas výsluchu na ŽS v Michalovciach dňa 23. 4. 1941 – teda krátko po prebehnutí hraníc – vypovedal, že nálada slovenského, rusínskeho a rumunského mužstva v maďarskej armáde, avšak aj uvedomejších Maďarov, je zlá. Dôvodom bolo brutálne zaobchádzanie s vojakmi ako aj fakt, že tieto národnosti sú zo strany

predstavených pokladané za menejcenné. Vojaci týchto národností sa s maďarským mužstvom nenávidia. Rozporným je aj pomer medzi dôstojníkmi, poddôstojníkmi a mužstvom, a to kvôli brutálnemu zaobchádzaniu, „triedeniu“ mužstva od dôstojníkov a národnostným urážkam. Naopak, pomer medzi Slovámi a Rumunmi je vraj veľmi dobrý; Rusíni a Nemci sa vraj držia „samostatne“. Na otázku prečo zbehol, Jasenák uviedol ako dôvod to, že „*som nemohol strieť, keď moja národnosť bola predstavenými urážaná, a preto, že som videl, že všetky snahy smerujú proti Slovákom; tiež preto, že som bol sledovaný ako politicky nespoľahlivý, keďže som bol dôverníkom strany SNJ.*“¹⁴

František Kučera (1918, Čaňa) slúžil u pešieho pluku 12 v Nyireďházi odkiaľ ušiel 17. februára 1944 a to preto, že bol v Maďarsku prenasledovaný. „*Pre svoje slovenské presvedčenie a preto, že som nezatajil svoju materinskú reč, bol som jak od civilných úradov, tak aj od žandárstva prenasledovaný.*“ Keď sa to v ostatnej dobe vystupňovalo do neznesiteľných rozmerov, rozhodol sa utiecť.¹⁵

Michal Nagy (1919, Košická Nová Ves) zbehol od 21. p. pl. z Košíc 21. februára 1944. Vypočutý bol na ŽS Trhovište o tri dni neskôr. K zbehnutiu na Slovensko sa údajne rozhodol preto, lebo ako Slovakovi sa mu v Maďarsku veľmi krivilo. Tak napr. jeho veliteľ stotník Bán sa mu opakovanne ostro vyhrážal, že „*ma vyvesí a keď prídem na front že ma sám odstrelí, keď sa nechcem naučiť maďarsky.*“ Počulaj výčitky typu „*načo je v Maďarsku*“ a pod., oplzlé nadávky urážajúce Slovákov ako aj facky. To všetko v ňom vyvolalo rozhodnutie utiecť, hoci s nemalým zaprením. Ako sám vravel, ťažko mu totiž padlo zanechať v Maďarsku manželku a dve malé deti, ako aj otca a brata, avšak „*musel som sa takto rozhodnúť.*“

Iný Slovak František Béreš (1913, Poľanka) zbehol z podobných príčin. Keďže nevedel maďarsky, bol zato skoro denne trestaný. Šikanovanie vyvrcholilo tým, že mu maďarský vojak doniesol pušku a náboj so slovami „*aby som sa išiel zastrelit, keď sa maďarsky neviem naučiť.*“¹⁶

Čo platilo o prenasledovaní Slovákov, vzťahovalo sa aj Rusínov.

Tak napr. Mikuláš Steňo (1921, Kolonica, Velikij Bereznijs) zbehol od 4. roty 10. pešieho pluku dňa 4. januára 1944 do rodnej obce Kolonica. Vypočúvaný bol na ŽS Svinia o šesť dní neskôr. Vypovedal, že ako rusínski chlapci boli vždy zvlášť „cvičení“ stranou, kde ich zároveň maďarskí velitelia trýznili, aby to ostatné mužstvo nevidelo. „*...Prišiel ku nám inštruktor, ktorý nás hocikedy chytil za nos, hlavu nám ohol a potom do tyla hlavy nás bil pástou až nám išla krv nosom a ušami.*“ Ako to vyzeralo so stravovaním národnostne „nespoľahlivých“? „*Keď sme prišli z cvičenia, miesto aby sme šli k obedu ako Maďari, museli sme si sadnúť do drepu a na rukách sme museli držať si kufre, takto nás trápili každý deň. Toto nám bolo až neznesiteľné.*“¹⁷

Iný Rusín Fedor Baraník (1916, Čukalovce, okr. Humenné¹⁸), ktorý však býval v Smolníku pri Veľkom Bereznom, zbehol od 2. batérie 7. delostreleckého pluku v Šoproni. Slovenskú hranicu prekročil dňa 12. januára 1944 a následne bol vypočúvaný na ŽS Pčoliné. Ako príčinu dezercie uvádza, že „*ja ako Rusín a tiež ostatní Rusíni sme boli pri cvičení bití a trápení... a videl som, ako tam s Rusínmi a Slovámi nakladajú, ušiel som na Slovensko, kde budem radšej suché zemiaky jesť, len aby som Maďarov nevidel.*“¹⁹

Ďalší rusínsky zbeh Ján Kosteľej (1923, Vološanka), vypovedal, že pomer iných národností k Maďarom bol veľmi zlý, naopak dobre si vychádzali Slováci s Rumunmi. V maďarskej armáde boli na bežnom poriadku telesné tresty, ako bitie, fackovanie, no najbrutálnejším bolo vyvážovanie.²⁰

Pokiaľ by utekali len Slováci, resp. vojaci citiaci národné slovensky, bolo by to akosi prirodzene pochopiteľné. Zaujímavé však je, že zďaleka neutekali len títo. Príkladom je napr. aj zbeh Ján Vasil (Brzotín, Rožňava), ktorého materinskou rečou bola maďarčina. Vasil vypovedal 11. 7. 1943 na ŽS Budimír. Bol narukovaný v Košiciach u 4. motostreleckého pluku, odkiaľ zbehol 10. 7. 1943. Ako dôvod zbehnutia uvádzal, že „*vojaci pochádzajúci z obsadeného územia boli vždy podceňovaní a slovo mal vždy len vojak zo starého Maďarska. Vojaci z obsadeného územia boli prezývaní len ko-*

munistami.“ Podľa jeho výpovede bolo obyvateľstvo na obsadenom území „*nespokojné s režimom.*“ Tiež vypovedal, že menšinám, najmä Slovákom, je bránené v kultúrnej činnosti, „*Slováci sa boja po slovensky hovoriť na ulici.*“ Bezprostredným dôvodom na jeho zbehnutie bol incident s poddôstojníkom a následný trest. Od poddôstojníka dostal facku zato, keď na jeho opakované tvrdenie, že „*najlepší vojaci sú maďarskí*“ odpovedal, že aj medzi Slovámi a Nemcami „*sú lepší a horší.*“ Za toto „protivenie“ sa nadriadenému ho vojenský súd odsúdil na štyri mesiace.²¹

Poznámky:

1 Problematiky sa dotýka len štúdia Mareka Budaja Národnostné menšiny v Maďarskej kráľovskej armáde v r. 1939-1943 v zborníku Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov I. (Zost. M. Lacko). Trnava 2002, s. 167-177.

2 Bratislava mala do septembra 1943 v radoch slovenskej armády (nerátame teraz bratislavských Nemcov, ktorí dobrovoľne vstúpili do jednotiek SS) len 13 mŕtvych! Župné mestá Nitra, Prešov a Banská Bystrica mali obeť len symbolické (6, 2, resp. 1 mŕtveho na fronte)! 3 ŠKULTÉTY, J. Kontrarevolučné úsilie Tisovej vlády v období SNP (september 1944 – apríl 1945). In: Slovenské národné povstanie 1944. (Zost. L. Holotík). Bratislava 1965 s. 587.

4 VHA Bratislava, f. 53, šk. 108, 53/42-99/9, hlásenie Min. zahr. vecí na MNO dňa 24. 6. 1942 č. 746/I-1942.

5 Tamže.

6 VHA Bratislava, f. 55, šk. 35, 55-35-4.

7 VHA Bratislava, f. 53, šk. 115, 53/43-48/4, výsluchy Slovákov, ktorí zbehli z maďarskej armády.

8 VHA Bratislava, f. 53, šk. 115, 53/48/57, výsluchy Slovákov, ktorí zbehli z maďarskej armády.

9 VHA Bratislava, f. 53, šk. 137, 53/44-48/4/1 – 14.

10 VHA Bratislava, f. 53, šk. 137, 53/44-48/4/1 – 14.

11 VHA Bratislava, f. 53, šk. 137, 53/44-48/4/1 – 14.

12 Tamže.

13 VHA Bratislava, f. 53, šk. 137, 53/44-48/4/1 – 14.

14 SNJ – Strana národnej jednoty, politická organizácia slovenskej menšiny v Maďarsku počas vojny. VHA Bratislava, f. 53, šk. 115, 53/48/57, výsluchy Slovákov, ktorí zbehli z maďarskej armády.

15 VHA Bratislava, f. 53, šk. 137, 53/44-48/4/1 – 14.

16 VHA Bratislava, f. 53, šk. 138, 53/44-48/4/1 – 14.

17 VHA Bratislava, f. 53, šk. 137, 53/44-48/4/1 – 14.

18 Údaj podľa stavu z obdobia 1. SR, dnes patria Čukalovce k okresu Snina.

19 VHA Bratislava, f. 53, šk. 137, 53/44-48/4/1 – 14.

20 VHA Bratislava, f. 53, šk. 115, 53/48/57, výsluchy Slovákov, ktorí zbehli z maďarskej armády.

21 Tamže.

MARTIN LACKO

Kresba: Andrej Mišanek

KULTÚRA

dvotýždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Solosnícká 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalík (Kanada), Vladimír Kubovčík, Peter Kubica. – Šéfredaktor: Teodor Krížka. – Grafik: Alojz Tomášek. – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia

vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk

ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

(Pokračovanie z minulého čísla)

Bez najmenej pochybnosti je dokázané a vo vedeckom svete akceptované, že Huni a Maďari z etnickej i jazykovej stránky sú si celkom cudzí. Anonymus vo svojej kronike umiestňuje hlavný stan Hunov do Budaváru, ktorý Nemci (vraj) volajú Ecilburg. Ako vieme, hlavný stan Hunov v Karpatskej kotline bol niekde na dolnej Tise a založili ho predchodcovia Attila a Bleda, hunské kniežatá Uldin a Rub (alebo Ru) už v 20. rokoch 5. storočia. Attila a Bleda sa stali vodcami Hunov až r. 433. Roku 445 Attila svojho spoluvládcu a brata Bleda zabil alebo dal zabíť a despoticky vládol potom sám do roku 453. Nemecký názov pre Budín – Ecilburg sa použil prakticky len v Piesni o Niebelungoch, teda v romantickej rozprávke upravenej staroburgundského hrdinského eposu o ukrutnostiach páchaných Hunmi pod vedením Attilu a Bleda pri lúpežnom nájazde do Burgundska r. 437. Bežný nemecký názov pre Budín bol – Ofen.

V kapitole „Prečo sa Ugori nazývajú Hungari“ Anonymus tvrdí, že podľa hradu Hung. V skutočnosti je názov Hungari derivátom gréckeho pomenovania Ugorov – Ongroi. Tento názov je zase odvodený od tureckého kmeňa Onogurov, ktorí si Ugorov podmanili v rokoch okolo 552 – 630. V kapitole o Rusku Anonymus podrobne opisuje, ako Álmoša pred bojom s kyjevským kniežatom a jeho spojencami Kumánmi oslovil svoje ugarské sily slovami prevzatými z najznámejšej stredovekej spisby o Alexandrovi Veľkom Historia de preliis. Álmošovým pomocníkom v boji bol, podľa Anonymu, vraj sám Duch Svätý! Na strane Rusov vraj bojovalo 7 kumánskych kmeňov. Po porážke rusko-kumánskych vojsk sa Kumáni – podľa Anonymu – pridali k Ugorom a ďalej putovali spolu s nimi. Niet najmenej pochybnosti o tom, že Kumáni prišli do Uhorska až v 13. storočí. Niektorí maďarskí historici, aby ospravedlnili Anonymu, dokazujú, že Kumáni sú vlastne Kabari. Ako vieme, tri kabarské kmene spolu so siedmimi ugarskými kmeňmi sa okolo roku 830 oslobodili od chazarskej nadvlády a až do roku 895 žili spoločne s Ugormi v Etelköz. Pod tlakom Pečenehov Ugori i Kabari sa spolu zachraňovali útekmi do Karpatskej kotliny.

Pri obsadzovaní Karpatskej kotliny (Ugormi) Anonymus uvádza celú plejádu vládcov národov, ktorých si jednoducho vymyslel. Uvedieme mená tých vládcov, ktorých za fiktívnych považujú aj súčasní maďarskí historici. Sú to: Kean, Salan, Morout, Menumorout, Glad, Laborec, Gelu, Zobar, Billa, Bakša a ďalší. Anonymus si dokonca vymýšľal aj vojenské výpravy. V kap. 55. a 56. konfúzne pospájajú viac skutočných i zámerne vymyslených udalostí do jedného celku. V snahe obísť katastrofálnu porážku Ugorov na Lechovom poli (r. 955) vymyslel víťaznú výpravu, aby sa Ugori mohli „pomstiť“ za predchádzajúce porážky.

Anonymus lúpežným výpravám prikladal vyšší zmysel, žiaľ, nekonkretizoval aký. V kap. 57. píše, že knieža Zulta pri „stanovení hraníc“ uhorskej krajiny „vynútil si“ platenie mierových daní od Čechov a Poliakov. Je to číry výmysel a nezmysel. Anonymus ďalej podrobne opisuje hrdinské a víťazné zaujatie Karpatskej kotliny. Podľa Anonymu Maďari v ťažkých bojoch porazili a podmanili si tamojšie národy. Boli

to vraj Bulhari, Gréci, Valasi, Chazari, Kumáni, Rimania, pastieri Rimianov, Slovania a ďalší. Opisom ťažkých bojov Anonymus chcel demonštrovať ťažký, ale „vždy víťazný“ postup Maďarov v novej vlasti. Aký však bol skutočný stav, to necháme zhodnotiť jedného z najznámejších súčasných maďarských historikov L. Kontlera, autora knihy Dejiny Maďarska: „V skutočnosti Maďari narážali na odpor veľmi zriedka“ a ďalej „Silne ideologicky zafarbená kronika Gesta Hungarorum neznámeho klerika, tzv. Anonymu, opisuje 300 rokov po uvedených udalostiach skvelé víťazstvá Maďarov nad fiktívnymi vodcami tu objavených národov, nad Grékmi, Va-

EDITA TARABČÁKOVÁ

Maďarské mýty

lachmi (t. j. Rumunmi), Chazarmi, Kumánmi a ďalšími“.

A nakoniec najzaujímavejší výmysel Anonymu. Zaujatie vlasti na strednom Dunaji opisuje ako dopredu premyslený čin kniežaťa Álmoša a ďalších náčelníkov ugarských kmeňov. Vraj to bol tlak pribúdajúceho obyvateľstva a hľadanie pastvín pre dobytok, čo prinútili Ugorov, aby hľadali novú vlasť. Skutočnosť však bola iná. Ako sme už uviedli, bola to ťažká a krutá porážka od Pečenehov. Pečenehovia od východu prepadli a spustošili ich sídla, ktoré boli bez primeranej obrany. Porazené vojská a „ťažko skúšaný a olúpený národ Ugorov sa zachraňoval útekmi do Karpaty.“ Tu svoju zlosť zamerl na sakrálnu kniežaťa Álmoša, ktorý podľa ich presvedčenia stratil priazeň nadprirodzených síl, ktoré to dali najavo tým, že južnú ugarskú armádu nechali poraziť Bulhari a tiež spustošili ich sídla Pečenehmi. A tak podľa ich pohanských zvykov, Álmoša zabili (rituálna vražda). Anonymus kroniku napísal začiatkom 13. storočia (okolo roku 1210), teda 300-400 rokov po opisovaných udalostiach. Jeho dielo sa zachovalo len v odpise, ktorý bol vyhotovený asi v tretej štvrtine 13. storočia. Podľa odborníkov – jazykovedcov bol odpis vyhotovený mimo hraníc Uhorska. V súčasnosti sa tento odpis Anonymovej kroniky nachádza v Národnej Szécsenyiho knižnici v Budapešti. Asi od druhého desaťročia 17. storočia sa odpis Anonymovej kroniky nachádzal v Rakúskej národnej knižnici vo Viedni. Nie je však známe nič o tom, ako sa odpis kroniky do viedenskej knižnice dostal, a nie sú známe ani jeho predchádzajúce osudy.

Anonymove Gesta Hungarorum sú dodnes najväčšou záhadou uhorskej stredovekej spisby. Za takmer 300 rokov desiatky, ba možno i stovky historikov, jazykovedcov i rôznych amatérov napísalo o Anonymovej kronike stovky kníh, tisíce štúdií a pod. Úsilie celej armády maďarských historikov bolo zamerané na propagáciu Anonymovho „diela“, a nie na jeho kritické zhodnotenie, napriek tomu, že súdny čitateľ, toľko profesionálny vedec, musel pri prvom čítaní vidieť, že číta bájku, a nie históriu. Zatiaľ čo vyspelá historiografia na západ od Uhorska stavala na listinách a pôvodných dobových kronikách, maďarskí historici sa opierali výlučne o kroniky, ktoré boli napísané o 300-400 i viac rokov od opisovaných udalostí. Maďarská historiografia bola nielen na pomer-

ne nízkej úrovni, ale pristupovala k hodnoteniu podkladov (kroník) bezostyšne z nacionalistického a šovinistického hľadiska. Kto sa odvážil spochybniť čo len jediné slovo v tabuizovanej Anonymovej kronike, bol obvinený zo zrady národných záujmov a pranierovaný ako vlastizradca.

Koncom 19. a v priebehu 20. stor. do maďarskej historiografie prenikli metódy kritickéj analýzy prameňov, a tak sa postupne začali objavovať práce historikov, ktorí sa odvážili mať triezvejšie pohľady na výpovednú hodnotu Anonymovej kroniky. Dokonca sa objavili tzv. gestaskeptici, ktorí výpovednú hodnotu kroniky úplne spochybňovali.

Súčasný názor popredných maďarských odborníkov na problém Anonymovej kroniky je asi takýto: Anonymus chcel napísať o pôvode Maďarov a ich činoch tak, aby vylepšil ich povest' v západnej Európe. Stotožňovanie Maďarov s Hunmi, údesná modlitba v kostoloch a kláštoroch, ešte stále živé spomienky na požiare, znásilňovania, krutosti, masakry a drancovania, ktorých sa maďarskí nájazdníci dopúšťali v západnej, južnej i severnej Európe, boli podkladom pre ich hodnotenie v kresťanskej Európe. A to vyznievalo pre Maďarov veľmi, veľmi záporne. Anonymovi išlo aj o oslavu veľkosti a hrdinskosti „tak veľmi vznešeného maďarského národa“. A keďže nemal k dispozícii potrebné fakty, tak si ich jednoducho vymýšľal. Anonymova kronika poslúžila, podľa maďarských historikov, aj na rozduchovanie nevráživosti medzi národnými žijúcimi v Uhorsku, ale vraj v jeho „diela“ nie je prejav nenávisťi proti iným etnikám. My si však myslíme, že pravdou je opak. Znevažovanie, podceňovanie a priam výsmech z neschopnosti iných etník a ich vodcov len tak sršia z každého opisu vzťahu Maďar – Nemaďar.

Gesta Hungarorum nie sú kronikou, ale románom. Gesta Hungarorum neostali len záležitosťou historikov, ale stali sa aj nástrojom ideológov a politikov. Ideológovia a politici ich s radosťou využívali na dehonostovanie a znevažovanie nemaďarských národov v mnohonárodnom Uhorsku. Vcelku objektívne charakterizoval Anonymovu kroniku F. V. Sasinek: „Mne celý Anonymus Belae regis notarius prichodí čo tendenciózny, sem tam anachronisticky pozbieraný, s bezpečnými geografickými a historickými zriedkami, ba i sám so sebou v protive stojací, výmyslivý, nudivý, kresťanskému duchu odporový a chvastavý, nepravidivý, neumelý a neveriteľný humbug, nehodný toho, aby si ho kto čo historického zriedka povšimnúť mohol“.

Určitý zlom v tejto situácii nastal koncom prvej tretiny 18. storočia. V r. 1722 maďarský právnik Michal Benčík napísal traktát, v ktorom dokazoval, že Trenčania ako zvyšok porazeného ľudu kráľa Svätopluka nie sú rovnoprávni s Maďarmi a ako takí nemajú ani nárok hlásiť sa k víťaznému „natio hungarica“. Poznámame, že v tom čase k „natio hungarica“ patrili všetky privilegované vrstvy obyvateľstva (šľachta všetkých stupňov) bez ohľadu na etnické korene. Tým M. Benčík narušil predstavu o jednote stavovského

uhorského národa, ktorá platila celé stáročia (až do roku 1848). Svojím traktátom položil základy tzv. podmaniteľskej teórie, ktorá vychádzala a opierala sa o Anonymovu kroniku. Na Benčíkov traktát odpovedal za Slovákov v r. 1727 farár z Dubnice nad Váhom J. B. Magin. Nezávisle na Maginovi na Benčíkov traktát odpovedal aj slovenský šľachtic a uhorský patriot Juraj Papánek napísaním prvých dejín Slovákov Historia gentis Slavae, kde napísal pamätané slová: „Ty však láskavý a blahovoľný čitateľ, šťastlivo užívaj totoho opisu kráľovstva Slovenského a udatne a smelo bojuj proti zlovoľným utľáčom.“ Uviedol tiež, že k napísaniu diela ho vedie „láska

k historickej pravde a nenávisť k bájkam, čo sa pod rúskom pravdy píše o Slovákoch.“

Prichodí poznamenať, že Papánek bol zeman a bol hrdý na svoj šľachtický pôvod. Zemiansky stav si jeho predkovia vyslúžili za odvahu v boji proti Turkom. Papánek bol hlboko veriaci katolík, oddaný Uhorsku a hrdý na svoj slovenský koreň. K týmto odvážnym mužom sa v druhej polovici 18. storočia „pripojil“ aj profesor katolíckeho bratislavského gymnázia Juraj Sklenár. Vo svojom diele Vetustissimus Magnae Moraviae situs et primus in eam Hungarorum ingressus et incursus, uverejnenom v r. 1784, Anonymovu kroniku nielen odmietol, ale hodnotil ju ako „čirý výmysel“. Poukázal na zjavné rozpory medzi jej textom a ostatnými prameňmi. Samotného Anonymu označil ako „spáča a luhára, ktorý si len vymýšľal.“ Keď J. Sklenár spozoroval, že podmaniteľská teória už nie je len záležitosťou historikov, ale aj nástrojom ideológov a politikov a je hlásaná aj vládnymi kruhmi a vzdelancami, ba osvojil si ju a veril v ňu aj pospolitý ľud, vyriekol prorocké slová: „Kto v Uhorsku budí nenávisť voči iným národom (nemaďarským – pozn. aut.), vyhľadáva zánik tohto štátu a tiež, čo s tým súvisí, smeruje k zničeniu tých základov, na ktorých Uhorsko stojí a ktorými sa upevňuje – je preto takýto občan vlasti (uhorskej - pozn. aut.) nebezpečný“. To sú slová Slováka Juraja Sklenára a odzneli koncom 18. storočia. Odvážlivcov Magina, Papánka a Sklenára v 18. storočí však nikto nechcel ani počuť a už vôbec nie o ich slovách diskutovať. Ich slová jednoducho odmietali a týchto odvážlivcov ignorovali. Všetko to, čo sa odohrávalo v 18. storočí, bolo v porovnaní s 19. storočím a začiatkom 20. storočia neškodnou hrou.

V roku 1877 uverejnil F. V. Sasinek preklad a posúdenie Anonymovej kroniky, „aby aj Slováci mohli posúdiť“ hodnotu spisu, ktorý sa tvrdo obracia proti nim. Bolo to obdobie, kedy vrcholila násilná maďarizácia a dehonostovala tých, ktorí sa ešte zmaďarizovať nedali. Atmosféru v Uhorsku koncom 19. storočia vystihol maďarský historik L. Kontler, keď vo svojich „Dejinách Maďarska“ napísal: „V rozpore s Eötvösovým a Deákovým pojetím si ich nástupcovia vykladali rovnosť všetkých uhorských občanov v tom zmysle, že okrem Maďarov sú rovnoprávni len všetci asimilovaní (zmaďarizovaní – pozn. aut.) Nemaďari. Po r. 1870 už maďarizácia ne-

bola podporovaná len všetkými zákonmi prípustnými prostriedkami, ale presadzovaná aj niektorými právnickými inštitúciami, ktoré zákon z roku 1868 (národnostný zákon – pozn. aut.) obchádzali alebo priamo porušovali.“

Atmosféru tých čias a snahy maďarských ideológov a politikov vyjadril otvorene a bez hanby dlhodobý ministerský predseda Uhorska Koloman Tisa. Necítil sa viazaný zákonom a bez „mihnutia oka“ vyhlásil už v r. 1875: „V Uhorsku môže byť len jeden životaschopný národ a týmto politickým národom je národ maďarský. Uhorsko nikdy nemôže byť Švajčiarskom východu – to by potom prestalo existovať“. Je obdivuhodné, že aj v tejto atmosfére F. V. Sasinek našiel odvahu napísať: „No nielen v záujme historickej pravdy leží podkopať bludy Anonymu, lež i v záujme našej slovenskej národnej cti a nášho národného práva v Uhorsku; lebo Anonymus len kydá hanu na otcov našich a vnucuje otrocké jarmo na šije Slovákov“. Pritom treba zdôrazniť, že uvedení slovenskí vzdelanci Magin, Papánek, Sasinek a Sklenár boli uhorskí patrioti a za svoju vlasť považovali mnohonárodné Uhorsko. Nemôžeme sa preto čudovať, že ďalšie pokolenia slovenských vzdelancov i prostého slovenského ľudu, vidiac arogantnosť maďarských úradov, verejne šírené pohrdanie Nemaďarmi, ktorí odmietli asimiláciu, a preto boli považovaní za menejcenných občanov, stratilo svoj úprimný vzťah k takej macošskej vlasti, akou bolo Uhorsko.

Priznám sa, čím viackrát som čítali Anonymovu kroniku v latinškom origináli i v rôznych prekladoch, prekvapila ma jasnozrivosť slovenských vzdelancov rozpoznáť už v 18. storočí skutočný charakter Anonymovej kroniky, na rozdiel od maďarských historikov, ktorí doslova lipli na každom jej slove. Aj keď maďarská historiografia dnes už priznáva, že v 9. a 10. storočí bolo všetko inakšie, ako to vymyslel a napísal Anonymus, nechce však priznať, že text jeho kroniky priamo dehonostoval, znevažoval a zosmiešňoval všetky národy (aj fiktívne) a ich vodcov, s ktorými sa Ugori pri zaujatí novej vlasti v Karpatskej kotline stretli a nad ktorými vraj „triumfálne víťazili“. Žiaľ, túto dehonostáciu si osvojili maďarskí ideológovia a politici a v jej duchu s nemaďarskými národmi a etnikami v Uhorsku aj zaobchádzali. Myslíme si preto, že rozvrat Uhorska v posledných storočiach jeho existencie de facto iniciovali maďarskí politici, historici i vzdelanci, a vydláždili tak cestu k Trianonu. Po 500 rokoch od napísania Gesta Hungarorum tieto povolali búrku, ktorá o ďalších 200 rokov (1918) rozmetala dielo kniežaťa Arpáda, kráľa sv. Štefana i ďalších uhorských panovníkov. Teda nie víťazné mocnosti po 1. svetovej vojne, ale maďarskí politici svojou aroganciou voči nemaďarským národom a národnostiam zapríčinili to, že Uhorské kráľovstvo v r. 1918 zmizlo z mapy sveta. Právnik Benčík v 18. storočí „žongloval“ s podmaniteľskou teóriou. Škoda, že ju neaplikoval na Maďarov, ktorí vo svojej tisícročnej histórii boli opakovaně kruto a zničujúco porazení tak, že Uhorské kráľovstvo mohlo definitívne prestať existovať už mnohokrát aj pred stáročiami.

(Pokračovanie v budúcom čísle)